

Opinnäytetyö (YAMK)
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi YAMK
2015

Katri Sorsakivi

JÄLKIHUOLLON SISÄLTÖ JA KEINOT TUKIKOTI SYLISSÄ

– opas työntekijöille

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (YAMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Sosionomi YAMK

Syysy 2015 | 39+15

Ohjaaja Outi Linnossuo

Katri Sorsakivi

JÄLKIHUOLLON SISÄLTÖ JA KEINOT TUKIKOTI SYLISSÄ

– OPAS TYÖNTEKIJÖILLE

Tämän kehittämishankkeen taustalla on lastensuojelun palveluketjun jatkuvuuden mahdollistaminen. Tarvittaessa nuori voi siirtyä sijaishuollosta jälkihuoltopalveluun samassa organisaatiossa. Tukikoti Syliissä jälkihuollon tarve tuli ajankohtaiseksi, kun yksiköiden omat nuoret tulivat täysi-ikäisiksi ja olivat siirtymässä jälkihuollon piiriin. Nuorelle tarjotaan mahdollisuus jatkaa yksiköiden tarjoamaa tukea ja hoitoa sekä kasvatusta turvallisesti tuttujen ohjaajien kanssa. Jälkihuollon tarkoitus on saattaa nuori aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään nuoren tarpeisiin sopivan yksilöllisen palvelun avulla. Organisaatiossa oli jo aiemmin tehty tavoitteita ja suunnitelmia jälkihuoltotyölle, joiden pohjalta tämä kehittämisprosessi lähti liikkeelle. Kehittämishankkeen käynnistyessä molemmissa yksiköissä oli ollut jälkihuollettavia nuoria.

Kehittämistehtävänä oli selkeyttää ja yhdenmukaistaa jälkihuoltoa Tukikoti Sylin yksiköissä sekä tuoda jälkihuollon ohjaajille uusia toiminta- ja työskentelytapoja. Tukikoti Sylin jälkihuoltotyö pohjautuu Kota ry:n Arjen hallinnan malliin. Hankkeen tavoitteena oli löytää tämän mallin pohjalta toiminta- ja työskentelytapoja ohjaajien hyödynnettäväksi jälkihuoltotyössä. Kehittämishanke rakentui tapaamisista, joihin osallistui vaihtelevasti toimijoita molemmista Tukikoti Sylin yksiköistä. Lisäksi hankkeen aikana toimijat osallistuivat jälkihuoltokoulutukseen.

Kehittämishanke toteutettiin marraskuun 2013 ja lokakuun 2015 välisenä aikana. Kehittämishankkeen tuotoksena syntyi jälkihuolto-opas työntekijöille. Opas sisältää perustietoa jälkihuollosta sekä Tukikoti Sylin käytäntöjä ja toimintatapoja jälkihuollossa. Oppaan tavoitteena on tukea ohjaajan työskentelyä nuoren kanssa sekä tuoda työntekijälle uusia näkökulmia jälkihuoltotyöhön. Hankkeen rajallisen ajan vuoksi opasta ei ehditty ottaa ohjaajien käyttöön. Tukikoti Sylin jälkihuoltotyön kehittäminen jatkuu kehittämishankkeen päätyttyä.

ASIASANAT:

Arjen hallinta, elämän hallinta, itsenäistyminen, jälkihuolto, kehittämishanke, sosiaalipedagogiikka

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social Services | Master of Social Services

Autumn 2015 | 39+15

Instructor Outi Linnossuo

Katri Sorsakivi

THE DEFINITION AND METHODS OF AFTER-CARE SERVICES IN A CASE COMPANY TUKIKOTI SYLI - A GUIDE BOOK FOR EMPLOYEES

The background of this study comes from the effort to make the continuous service chain possible in child welfare. This means that when necessary a person is able to move from foster-care to after-care services within the same organization. In the case company, called Tukikoti Syli, the need for after-care services appeared when the own adolescents turned eighteen and were moving on to after-care domain. In these cases the person is offered an opportunity to continue with the support from the own unit which means care and safe parenting by familiar social instructors. The purpose of after-care services is to bring an adolescent into adulthood and independent life with individual service fulfilling the needs of the person. This development study originates from the goals and plans that have been set earlier in the organization. When the study started there had been a couple of adolescents among the after-care in both units of the case company.

The mission of this development study was to clarify and standardize the after-care services in the units of the case company and to create new ways of working for the after-care instructors. The after-care work in the case company is based on the control model of everyday life, composed by Kotari. The aim of this study was to identify the correct methods and procedures to be implemented in after-care work. The development work consisted of different meetings with employees from both units of Tukikoti Syli. In addition to this the employees took part in after-care training.

The development project was conducted between November 2013 and October 2015. The result from this project was a guide book to after-care services for employees. The guide book includes basic information about after-care services and the practices and working methods of the case company concerning after-care work. The purpose of this guide book is to support the instructor in working with the adolescents and bring new aspects to the after-care work. Because of the limited time of this study it was not possible to implement this guide book into the practice. The development of after-care service in the case company will continue after this study.

KEYWORDS:

The control model of everyday life, the control of life, independence, after-care, development project, social pedagogy

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 SOSIAALIPEDAGOGINEN KÄYTÄNTÖ	9
2.1 Sosiaalipedagoginen orientaatio ja työmuodot	9
2.2 Arki ja elämänhallinta	11
3 JÄLKIHUOLTO	14
3.1 Jälkihuollon järjestäminen, sisältö ja toteuttaminen	14
3.2 Jälkihuollon päätyminen	17
3.3 Jälkihuollon kehittämistarpeita	18
4 SYLIN JÄLKIHUOLLON KEHITTÄMISPROSESSI	21
4.1 Toimintaympäristö ja kehittämistehtävä	21
4.2 Kehittämisprosessin metodologia ja kulku	24
4.3 Kehittämisprosessin arviointi	32
5 POHDINTA	35
LÄHTEET	38

LIITE

Liite 1. Jälkihuollon opas Tukikoti Sylin työntekijöille.

KUVIOT

Kuvio 1. Lastensuojelun jälkihuoltotyön prosessimalli itsenäistyville nuorille (Romppanen 2008, 40).	15
Kuvio 2. Nuoren tukeminen jälkihuollossa (Romppanen 2008, 44).	17
Kuvio 3. Arjen hallinnan malli (Kivelä & Lempinen 2009, 14).	30

1 JOHDANTO

Sijaishuollon päämääränä on saattaa nuori itsenäiseen elämään. Tavoitteena on, että nuoresta kasvaa omillaan toimeentuleva aikuinen, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukena. Jos nuoren tukeminen ja yhteydenpito päättyisivät täysi-ikäisyyteen tai omaan asuntoon muuttamiseen, jäisi työ nuoren kanssa kesken ja nuori oman onnensa nojaan. Kun yhteiskunta on ottanut lasta suojellakseen hänet pois biologisesta perheestään, on yhteiskunnan velvollisuus myös kantaa ottamansa vastuu loppuun saakka: jälkihuollon avulla tukea ja turvata nuoren elämää, kunnes hänen omat siipensä ja lähiverkostonsa kantavat. Moraalisen vastuun lisäksi jälkihuolto on myös taloudellisesti järkevää yhteiskunnan kannalta. Kun nuorta tuetaan kunnolla muutaman vuoden ajan, tulee se huomattavasti halvemmaksi kuin tukea syrjäytynyttä aikuista valtaosan loppuelämästään. (Laaksonen 2005, 10.)

Jälkihuollon on velvollinen järjestämään se kunta, joka on ollut vastuussa nuoren sijaishuollon järjestämisestä. Yleiset edellytykset jälkihuollon järjestämiselle ovat sijaishuollon päättyminen tai avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Kunta ja yhteistyökunnat sekä muut palveluntuottajat voivat ennakoida lastensuojelun palvelutarpeet ja tarjota lapselle ja perheille parhaiten soveltuvia palveluja ja tukitoimia. Yksityisten palveluntuottajien palveluvalikoima on laaja ulottuen ennaltaehkäisevästä työstä aina sijais- ja jälkihuoltoon sekä palvelujen ja tuen kehittämiseen. Palvelua suunniteltaessa on tärkeää muistaa, että nuorelle jälkihuolto on vapaaehtoista. Nuori voi aluksi kieltäytyä avusta, mutta hänellä on mahdollisuus tulla takaisin jälkihuollon piiriin aina 21-vuotissyntymäpäiväänsä asti. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Tukikoti Sylissä jälkihuollon tarve tuli ajankohtaiseksi, kun yksiköiden omat nuoret tulivat täysi-ikäisiksi ja olivat siirtymässä jälkihuollon piiriin. Sijoituksen aikana nuoren suhde ohjaajaan oli saattanut muodostua vahvaksi ja luottamukselliseksi. Nuorelle oli tärkeää, että hän sai jatkaa työskentelyä tutun ja turvallisen aikuisen kanssa.

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena oli selkeyttää ja yhdenmukaistaa jälkihuoltoa Tukikoti Sylin yksiköissä sekä tuoda jälkihuoltoon uusia toiminta- ja työskentelytapoja. Kehittämishankkeen käynnistyessä molemmissa yksiköissä oli ollut muutamia jälkihuollettavia nuoria. Jälkihuoltotyön sisältöön pureutuminen nähtiin ajankohtaisena ja tarpeellisena kehittämiskohteena, koska jälkihuoltopalvelulle nähtiin tarvetta ja tilausta myös tulevaisuudessa. Kehittämisprosessissa oli toimijoina molempien yksiköiden henkilökuntaa. Hanke rakentui tapaamisista, joihin osallistui vaihtelevasti toimijoita molemmista Tukikoti Sylin yksiköistä. Lisäksi hankkeen aikana toimijat osallistuivat jälkihuoltokoulutukseen.

Tässä opinnäytetyössä taustateorianaan kehittämishanketta tukee sosiaalipedagoginen lähestymistapa. Sosiaalipedagogisesti virittäytyneessä työssä on pyrkimys sosiaalisten ongelmien pedagogiseen ehkäisyyn ja lievittämiseen, ihmisten yhteiskunnallisen identiteetin vahvistamiseen ja selkiyttämiseen, subjektiivisuuden ja elämänhallinnan tukemiseen sekä osallisuuden ja osallistumisen edistämiseen. Viime kädessä kaikki sosiaalipedagogiset työmuodot voidaan johtaa sokraattisen menetelmän perusajatukselta; ihmisiä autetaan itse oivaltamaan. Tämä voi tapahtua dialogisen keskustelun kautta kahden kesken tai ryhmässä, mutta myös oivallusta avaavan toiminnan sekä yhdessä elämisen ja tekemisen myötävaikutuksella. (Hämäläinen 1999, 66.)

Lastensuojelun jälkihuollossa sosiaalipedagogiikka toimii erityisesti ammatti- ja työalaa ohjaavana ajattelutapana, sosiaalipedagogisena työorientaationa. ja kyseisestä teoriasta esiin nostettuna erityisesti arjen hallinta. Tukikoti Sylin jälkihuolto pohjautuu Kota ry:n Arjen hallinnan malliin. Tämän mallin avaaminen ja syventäminen yhdessä toimijoiden kanssa oli kehittämisprosessin kannalta oleellista. Arjen hallinnan mallin teemojen mukaan yhdessä pohditut menetelmät ja asiat toivat mukanaan uusia näkemyksiä ja tavoitteita jälkihuoltotyölle. (Kivelä & Lempinen 2009, 10.)

Hankkeen kehittämistehtäväksi muodostui kirjata jälkihuollonopas työntekijöiden käyttöön. Opas sisältää perustietoa jälkihuollosta sekä Tukikoti Sylin käytäntöjä ja toimintatapoja jälkihuollossa. Oppaan tavoitteena on tukea ohjaajan työskent-

telyä nuoren kanssa sekä tuoda työntekijälle uusia näkökulmia. Oppaan avulla ohjaajalla on mahdollisuus löytää uutta sisältöä ja menetelmiä nuoren ja hänen verkostonsa kanssa tehtävään jälkihuoltotyöhön. Hankkeen rajallisen ajan vuoksi opasta ei ehditty ottaa vielä ohjaajien käyttöön. Kehittämishanke vei osaltaan Tukikoti Sylin jälkihuollon kehittämisprosessia eteenpäin. Vaikka tämä hanke päättyikin, niin Tukikoti Sylin jälkihuoltotyön kehittämisprosessi jatkuu.

2 SOSIAALIPEDAGOGINEN KÄYTÄNTÖ

2.1 Sosiaalipedagoginen orientaatio ja työmuodot

Sosiaalipedagoginen orientaatio ohjaa käyttämään ja kehittämään tietynlaisia työmuotoja, se ei synny jonkin työmuodon käytöstä. Kaikessa ihmistyössä on mahdollista orientoitua sosiaalipedagogisesti eli hahmottaa integraatio-ongelmia ja muita sosiaalisia ongelmia pedagogisesta näkökulmasta ja etsiä niihin pedagogisia ratkaisuja. Esimerkiksi sosiaali-, nuoriso- ja opetustyössä sosiaalipedagoginen kysymyksenasettelu on luontevaa ja monella tavoin tarpeellista. Sosiaalipedagoginen näkökulma on merkityksellinen siellä, missä ihmisillä on vaikeuksia kiinnittyä, löytää paikkaansa ja saavuttaa elämänlaatua ylläpitävää elämänhallintaa. (Hämäläinen 1999, 59-60.)

Sosiaalipedagogiikan teoriassa yhdistyvät sosiaalisen ja kasvatuksellisen toiminnan toimintateoreettiset kehykset. Sosiaalipedagogiikka tarjoaa nuorisokasvatukselle teoriapohjan, jossa korostetaan kasvatuksen sosiaalista luonnetta. Se jäsentää ja pyrkii ymmärtämään nuorisokasvatusta objektiivisena ja subjektiivisena dialektisena suhteena, ihmisten ympäröivän maailman ja hänen minuitensa rakentumisen vuorovaikutuksena. Sosiaalipedagogiikka ei rajoitu pelkkään yksilöpsykologiseen kuin sosialisaatiokeskeiseen tarkasteluun. (Nivala & Saastamoinen 2010, 171.)

Lastensuojelun jälkihuollossa sosiaalipedagogiikka toimii erityisesti ammatti- ja työalaa ohjaavana ajattelutapana, sosiaalipedagogisena työorientaationa. Sosiaalipedagogisen työorientaation keskeisiä ajatuksia ovat tarpeiden tunnistaminen, motivaatio, subjektiivisuus, autonomia ja itseapuun auttaminen, sosiaalinen integraatio, arjen ongelmien kohtaaminen, käsittely ja ratkaiseminen, elämänhallinnan tukeminen ja parempi arki. (Kivelä & Lempinen 2009, 10-11.)

Jälkihuollossa nuoren tarpeiden tunnistaminen ja nimeäminen saattaa olla työlästä, erityisesti jos omien ajatusten ilmaiseminen on vaikeaa tai siihen ei ole totuttu. Tarpeet ovat myös dynaamisia eli ne muuttuvat, tarkentuvat, syvenevät

ja vaihtuvat toisiksi. Motivaatio sisältää ne tekijät, jotka aktivoivat ihmistä toimintaan ja saavat hänet valitsemaan jonkin tietynlaisen tavan toimia tai olla toimimatta. Nämä tekijät voivat olla ulkoisesti motivoivia, jolloin ne tarjoavat tietynlaisesta toiminnasta mahdollisuuden jonkin edun saavuttamisen tai jonkin haitan välttämiseen. Ihminen voi motivoitua toimintaan myös sen itsensä vuoksi, oppimisen ilosta tai mielenkiinnon innostamana. Tätä kutsutaan sisäiseksi motivaatioksi. (Kivelä & Lempinen 2009, 11.)

Sosiaalipedagogisessa orientaatioissa ihminen nähdään autonomisena, ajattelevana, tajuavana ja toimivana yksilönä. Ihminen on subjekti, jolla on mahdollisuuksia vaikuttaa elämäänsä oman toiminnan, suhteiden ja valintojen kautta. Vaikutuksen tapoja voidaan harjoitella niin yksin kuin ryhmässäkin. Subjektuuden ja autonomisuuden vahvistuminen näyttäytyy ihmisen kykyinä ja mahdollisuuksina itseapuun. On tärkeää ymmärtää, että itsenäistyminen ei ole yksinäistymistä eikä kyky itseapuun kyvyttömyyttä olla avuksi myös muille. (Hämäläinen 1999, 66.)

Sosiaalipedagogisessa työssä käytetään useita erilaisia työmuotoja. Niitä voidaan erottaa eri tasoille, kuten yksilöllinen ohjaus ja neuvonta, ryhmässä ja ryhmän kautta tapahtuva pedagoginen vaikuttaminen, erilaisissa yhteisöissä toimiminen ja yhteisöjen kasvatuspotentiaalin hyödyntäminen, ihmisten aktiivisesti poliittiseen toimintaan sekä kulttuurinen vaikuttaminen pedagogisten tarkoituksien saavuttamiseksi. Pedagoginen perhetyö voidaan erottaa erityisenä tasona. Kaikkien tasojen läpitunkevana ulottuvuutena on pyrkimys sosiaalisten ongelmien pedagogiseen ehkäisyyn ja lievittämiseen, ihmisten yhteiskunnallisen identiteetin vahvistamiseen ja selkiyttämiseen, subjektuuden ja elämänhallinnan tukemiseen sekä osallisuuden ja osallistumisen edistämiseen. Viime kädessä kaikki sosiaalipedagogiset työmuodot voidaan johtaa sokraattisen menetelmän perusajatukselta; ihmisiä autetaan itse oivaltamaan. Tämä voi tapahtua dialogisen keskustelun kautta kahden kesken tai ryhmässä, mutta myös oivaltusta avaavan toiminnan sekä yhdessä elämisen ja tekemisen myötävaikutuksella. (Hämäläinen 1999, 66.)

Toisen ihmisen kohtaaminen keskustelussa, toiminnassa ja yhteisössä on keskeistä sosiaalipedagogisessa työssä. Varsinkin silloin, kun ihmisen subjektiivisuus on puutteellista eikä hän kykene aidosti toimimaan elämänsä subjektina, on tärkeää, että subjektiivista vahvistetaan kohtaamalla toinen ihminen ja kohtelemalla häntä subjektina. (Hämäläinen 1999, 68.)

2.2 Arki ja elämänhallinta

Sosiaalipedagogisessa ajattelussa ja toiminnassa sekä teorianmuodostuksessa ja käytännön työssä käsitteet arki, subjektiivisuus ja elämänhallinta suuntaavat huomion reaaliseen maailmaan, jossa ihmiset elävät ja erilaisten sosiaalisten ongelmien paineessa etsivät mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja elää todeksi subjektiivistaan. Saksan johtaviin sosiaalipedagogiikan teoreetikoihin kuuluva Hans Thiersch on kehittänyt arjen käsitteelle rakentuvaa sosiaalipedagogiikan tulkintaa, jossa arkeen suuntautuva toiminta merkitsee ihmisten luonnollisen elämäntavan ja luonnollisten sosiaalisten suhteiden, arjen autonomian, kunnioittamista. Tavoitteena on paremman arjen luominen manipuloiden ihmisten arkielämää. (Hämäläinen & Kurki 1997, 126.)

Ihmisten monimutkaiset ja ratkaisemattomat arjen tehtävät ovat arkeen suuntautuneen sosiaalipedagogisen toiminnan keskiössä. Toiminta on asiakkaiden konkreettista auttamista heidän pyrkimyksissään rakentaa parempaa arkea ja hallita olosuhteitaan. Konkreettinen arkielämä ja paremman arjen konkreettinen edistäminen ovat aina toiminnan lähtökohtana ja päämääränä. Työntekijä osallistuu toimintaan koko persoonallaan. Hänen ei tarvitse piilottaa minuitaan - kokemuksiaan, pelkojaan, intressejään, mahdollisuuksiaan - saavuttaakseen ihmisten luottamuksen ja saadakseen heidät kiinnostumaan asiastaan. Sosiaalipedagogisessa työssä on olennaista asiakkaiden vuorovaikutus- ja kommunikatio-ongelmien ja oppimis- ja ymmärtämispuutosten ymmärtävä työstäminen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 128.)

Saksalainen nuorisotutkimuksen teoreetikko Lothar Böhnisch on kehittänyt erityistä lapsuus- ja nuoruusiän sosiaalipedagogiikan teoriaa, joka suuntautuu lasten ja nuorten elämänhallinnan ja sosiaalisen integraation kysymyksiin. Böhnischin mukaan lapsuus- ja nuoruusiän sosiaalipedagogiikka käsittelee niitä lasten ja nuorten elämänhallinnan ongelmia, joita koulu ja muut vakiintuneet kasvatusinstituutiot eivät käsittele tai kykene käsittelemään. Elämänhallinnan käsite sosiaalipedagogiikassa viittaa Böhnischin mukaan toimintakyvyn problematiikkaan. Laiminlyötyjen (uhattujen) lasten ja nuorten ongelmiin suuntautuva sosiaalipedagogiikka koskee lasten ja nuorten sosiaalisen toimintakyvyn kehittymättömyyttä. Tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn palauttaminen ja sellaisen elämänhallintakyvyn rakentaminen, joka luo edellytykset yksilön autonomialle sekä persoonalliselle ja sosiaaliselle eheydelle. Böhnischin mukaan sosiaalisesti poikkeavien nuorten elämänhallinnan ja sosiaalisen integroitumisen ongelmia käsittelevässä työssä tarvitaan yhteistyötä eri ammattialojen kesken. (Hämäläinen & Kurki 1997, 136-137.)

Hyvä elämänhallinnan tunne merkitsee sitä, että yksilö ja ympäristö ovat sopusoinnussa keskenään. Tällöin ympäristö vaatii ihmiseltä sopivasti, mutta samalla se tarjoaa hänelle mahdollisuuksia. Mielekkyyden kokemus ja tyytyväisyys ovat elämänhallinnan piirteitä. Odotuksena on, että ihminen yleensä kykenee järjestämään elämänsä sopivaksi ja on myös motivoitunut tekemään niin. Elämänhallinnan tunteen leimaamalle yksilölle on luonteenomaista elämän arvostus ja toiminta elämän ylläpitämiseksi. (Uutela 1996, 50.)

Riihisen (1996, 29–30) mukaan jaottelu ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan ei näytä täysin ongelmattomalta. Ei ole aivan yksinkertaista määritellä, mikä on ulkoista ja mikä sisäistä elämänhallintaan. Elämänhallinta onkin kokonaisuus, jolla on sisäisiä ja ulkoisia edellytyksiä. Koska kulttuurimme korostaa aineellisia saavutuksia, ”ulkoinen” osa elämänhallintaa saattaa näyttää keskeiseltä ja vaikuttaa myös siihen, miten elämänhallinnan määrittelemme. Ajatus, että hyvää hallintaa on nimenomaan se, mitä kulttuuri arvostaa ja mihin yhteiskunnassa pyritään, ei välttämättä pidä yksilön kannalta paikkaansa. Ihminen, jonka sisäinen autonomia on kehittynyt vahvaksi ja jolla on voimakas itsetunto ja selkeä

positiivinen minäkuva, voi säilyttää elämänhallintansa tyydyttävänä ankeissakin olosuhteissa. Päinvastaisin ominaisuuksin varustettu henkilö saattaa puolestaan sortua vähäiseltäkin näyttävään vastoinkäymiseen. ”Ulkoinen” elämänhallinta on tässä mielessä riippuvainen sisäisestä elämänhallinnasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tekemässä Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa vuosille 2012-2015 on huomattu, että tämän hetkisessä yhteiskuntapoliittisessa tilanteessa huomio lasten ja nuorten elämään tulisi kiinnittää erityisesti kolmen kärjen kautta, jotka ovat osallisuus, yhdenvertaisuus ja arjen hallinta. Osallisuuden tunteen nähdään syntyvän osallistumisen ja vaikuttamisen kautta. Lapsi ja nuori voi kokea olevansa osallinen omassa yhteisössään ja suomalaisessa yhteiskunnassa, kun hän käy koulua, opiskelee, tekee työtä, harrastaa ja vaikuttaa niin omilla asioillaan kuin lähiympäristönsä tai laajemmin yhteiskunnan asioihin. Arjenhallintaa voidaan tarkastella elämänhallinnan kautta. Käsite voidaan jaotella ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa keskitytään ulkoisen elämänhallinnan piirteisiin. Arjenhallinnalla tarkoitetaan ohjelmassa sitä, että ihminen - lapsi tai nuori kehitysvaihe huomioon ottaen - kykenee ottamaan vastuuta omasta elämästään, taloudestaan ja henkisestä hyvinvoinnistaan. Näin koulutus, työllistyminen, terveys ja hyvinvointi sekä oman talouden hallinta ovat keskeisiä arjenhallinnan mahdollistajia. (Opetus- ja kulttuuriministeriön 2015, 6.)

3 JÄLKIHUOLTO

3.1 Jälkihuollon järjestäminen, sisältö ja toteuttaminen

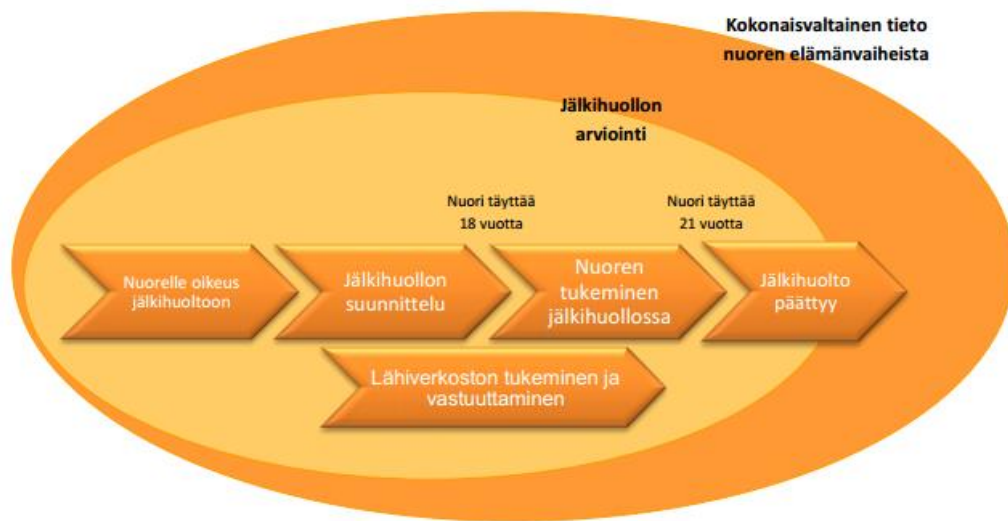
Lastensuojelun palvelujärjestelmän toiminnan tulee perustua pitkäjänteiseen palvelustrategiaan. Sen mukaan kunta ja yhteistyökunnat sekä muut palveluntuottajat voivat ennakoida palvelutarpeet ja tarjota lapselle ja perheille parhaiten soveltuvia palveluja ja tukitoimia. Yksityisten palveluntuottajien palveluvalikoima on laaja ulottuen ennaltaehkäisevästä työstä aina sijais- ja jälkihuoltoon sekä palvelujen ja tuen kehittämiseen. Edellytyksenä lastensuojelun palvelujen järjestämiselle on riittävän laaja väestöpohja, jotta erityisosaaminen, eri alojen asiantuntemus, monipuolinen palvelutarjonta ja toiminnan jatkuva kehittyminen voidaan turvata. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan kunnan on pidettävä huolta sosiaalihuollon suunnittelusta ja toteuttamisesta. Lastensuojelun järjestämisvastuu on kunnalla, mutta kunta voi tuottaa palvelut yhteistyössä toisten kuntien kanssa olemalla mukana jäsenenä kuntayhtymässä tai säätiössä tai hankkimalla palveluja yksityisiltä palveluntuottajilta kuten järjestöiltä ja yrityksiltä tai valtiolta.

Lastensuojelulain (2007) 12 luvun 75 §:n mukaan sijaishuollon päättymisen jälkeen sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on velvollisuus järjestää lapselle tai nuorelle jälkihuolto. Toisin sanoen jälkihuollon on velvollinen järjestämään se kunta, joka on ollut vastuussa nuoren sijaishuollon järjestämisestä. Myös avo- huollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen on kunnan järjestettävä jälkihuolto, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsen kodin ulkopuolinen sijoitus lastensuojelun asiakkaana päättyy. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 2007.)

Nuorelle jälkihuolto on vapaaehtoista. Nuori voi aluksi kieltäytyä avusta, mutta hänellä on mahdollisuus tulla takaisin jälkihuollon piiriin aina 21-

vuotissyntymäpäiväänsä asti. Laki velvoittaa tukemaan sekä nuorta että hänen läheisiään. Jälkihuoltopykälä määrittelee työskentelytavan viittaamalla lastensuojelulain pykäliin lapsen edusta ja sen selvittämisestä, toiminnan hienovaraisuudesta, lapsen puhevallasta, ihmissuhteista ja niiden ylläpidosta sekä huoltosuunnitelmasta ja käytettävissä olevista tukitoimista. (Laaksonen 2005, 12–13.)

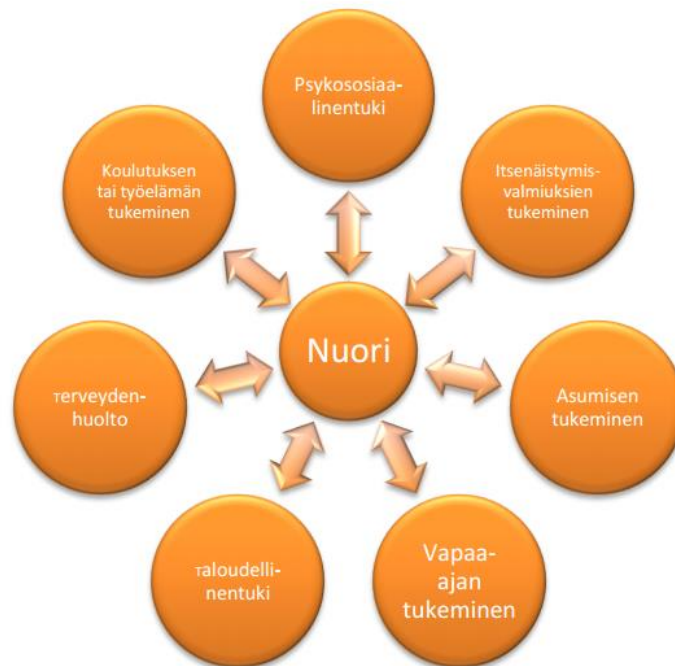
Kuvio 1. Jälkihuoltotyön prosessimalli itsenäistyneille nuorille (Romppanen 2008, 40.)

Kuviossa 1 on nähtävissä prosessimalli, jonka visiona on saattaa nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeen tulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukena. Ensimmäisessä vaiheessa nuorelle tulee oikeus jälkihuoltoon. Toisessa vaiheessa aloitetaan jälkihuollon suunnittelu. Kolmannessa vaiheessa nuoren täyttäessä 18 vuotta hän siirtyy jälkihuoltoon, jossa häntä tuetaan enintään 21-vuotiaaksi asti. Edellä kuvatun prosessin aikana myös nuoren lähiverkostoa tuetaan ja vastuutetaan. Jälkihuollon arviointia tapahtuu koko prosessin ajan. Prosessia toteutettaessa kokonaisvaltainen tieto nuoren elämäntilanteesta on tärkeää. (Romppanen 2008, 40.)

Lastensuojelulain (2007) 12 luvun 76 § mukaan kunnan on järjestettävä jälkihuoltoa lapselle tai nuorelle siinä laajuudessa kuin sitä tarvitaan. Tuen piiriin kuuluvat myös lapsen tai nuoren vanhemmat ja huoltajat sekä henkilö, jonka hoidossa tai kasvatuksessa lapsi tai nuori on ollut. Jälkihuollon sisältö perustuu nuoren kanssa laadittavaan jälkihuoltosuunnitelmaan. Jälkihuollon asiakasuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet. Nuoren elämän kannalta se on tavoitteellinen asiakirja. Jälkihuoltoon sisältyvät nuoren arkiseen elämään, kuten asumiseen, toimeentuloon, työllisyyteen ja koulutukseen sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyvät järjestelyt. Jälkihuollon tukitoimet voivat olla samoja kuin avohuollon tukitoimet ja palvelut voivat olla mitä tahansa sosiaali- ja terveyspalveluja. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Lisäksi kirjataan lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa toteutettavan yhteistoiminnan suunnitelma sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. (Lastensuojelulaki 2007; Taskinen 2010, 152.)

Lastensuojelulain 12 luvun 76 a § mukaan jos jälkihuollon piirissä olevan lapsen tai nuoren kuntoutumisen olennaisena esteenä ovat riittämätön toimeentulo, puutteelliset asumisolot tai asunnon puuttuminen, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto. Jollei lapsella tai nuorella ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia taikka jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 1992; Lastensuojelulaki 2007.)

Sanna Romppasen (2008, 44.) nuoren tukeminen jälkihuollossa kuviossa (kuvio 2) nousee esille edellä mainittuja osa-alueita, jossa laki edellyttää tukemaan jälkihuollettavaa nuorta. Tuki koostuu monesta eri osa-alueesta ja sen on oltava vastavuoroista sekä moniammatillista.

Kuvio 2. Nuoren tukeminen jälkihuollossa (Romppanen 2008, 44.)

3.2 Jälkihuollon päättyminen

Jälkihuoltoa toteutetaan nuoren ehdoilla. Nuorella on mahdollisuus lopettaa jälkihuolto kesken, mutta palata uudelleen jälkihuollon piiriin 21-vuotiaaksi asti. Lastensuojelulain 12 luvun 75 § mukaan jälkihuolto päättyy joko viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsen kodin ulkopuolinen sijoitus lastensuojelun asiakkaana päättyy tai viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. Lastensuojelulain 12 luvun 77 § mukaan jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen ne nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet, joihin nuori voi tukeutua ja joita nuori voi hakea jälkihuollon päätyttyä. Suunnitelman laadinta

on tärkeää etenkin silloin, jos nuoren itsenäistymisvaihe on vielä kesken. (Lastensuojelulaki 2007.)

Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna tai jälkihuoltona, on hänen itsenäistymistään varten kalenterikuuksittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 § tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon. Sosiaalityöntekijän on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päätyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä myös sijoituksen aikana. (Lastensuojelulaki 2007.)

Lastensuojelulain 12 luvun 77 § mukaan sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä taikka lapsen tai nuoren itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä viimeistään hänen täyttäessään 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 2007.)

3.3 Jälkihuollon kehittämistarpeita

Lastensuojelun jälkihuollon toteutuksessa on hyvin vaihtelevia käytäntöjä ja iso- ja alueellisia sekä rakenteellisia eroja eri puolella Suomea. On varsin tavallista, että nuoren selviytymistä ja itsenäistymisprosessia tukevat toimet ovat monelta osin riittämättömiä. Jälkihuollon puutteisiin on viime vuosina kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota ja sitä on ryhdytty kehittämään ja vahvistamaan. Jälkihuollon merkitys nuoren arjen hallinnan, vastuunoton ja vuorovaikutustaitojen karttumisessa on selvästi saanut uudenlaista painoarvoa. Jos kaikki tuki loppuu sijoituksen päättyessä, sijaishuollon aikana saavutettujen hyvien asioiden on nähty valuvan nopeasti hukkaan. (Bardy 2009, 238.)

Sosiaali- ja terveysministeriön Toimiva lastensuojelu 2013 – loppuraportista tulee esille tärkeä seikka; jälkihuollon järjestämiseen tulisi kiinnittää merkittävästi enemmän huomiota. Lastensuojelun suunnitelmissa jälkihuoltoa ei mainita ja sen toteuttaminen ja kehittäminen on myös jäänyt avo- ja sijaishuollon varjoon. Kunnat eivät tarjoa henkilökohtaista tukea riittävästi, vaikka yhä useamman jälkihuoltoon siirtyvän nuoren katsotaan tarvitsevan tukea itsenäiseen elämään siirtyessään. Osa sijaishuoltopaikoista ei valmenna nuoria kylliksi ja tarpeeksi ajoissa jälkihuoltoon siirtymiseen. Sijaishuollon valvonnassa olevat heikkoudet vaikuttavat siihen, että kunnat maksavat jälkihuoltoon valmentamisesta kaksinkertaisesti: ensin osana sijaishuoltoa ja sitten osana jälkihuoltoa. Lisäksi on ongelmallista, että jälkihuollon vastaanottaminen on täysi-ikäiselle nuorelle vapaaehtoista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013.)

Huostaanoton päättyessä nuori siirtyy usein itsenäiseen elämään, vaikka hänen valmiutensa siihen olisivat heikot. Lakisääteinen jälkihuolto mahdollistaa suostumukseen perustuvan sijoituksen jatkamisen, mikäli nuoren arvioidaan hyötyvän siitä. Jos nuoren huostaanotto päättyy vasta täysi-ikäisenä, nuori on oikeutettu jälkihuollon palveluihin kolmen vuoden ajan eli 21-vuotiaaksi saakka. Laajassa selvityksessä todettiin, että huostassa olleiden suomalaisten nuorten aikuisten kuolleisuuden olevan muita korkeampi 25 vuoden ikään saakka. Ilmiö koski yhtäläillä sekä naisia että miehiä. Ikäryhmän kuolinsyyt ovat usein onnettomuudet, tapaturmat, itsemurhat ja päihteet sekä huumeet. Tämä havainto puoltaa intensiivisen tuen jatkamista nykyistä kauemmin. (Kalland ym. 2001, 207–208.)

Sijaishuollossa olevien ja olleiden nuorten kokemusten mukaan kunnat toteuttavat jälkihuoltovelvoitettaan hyvin eri tavoin. Huostaanoton päättyessä nuori itse saattaa suhtautua torjuvasti viranomaisien tukeen ja osa kunnista tyytyy tähän eikä tarjoa aktiivisesti jälkihuollon palveluja. Kokemuksia on myös siitä, että jälkihuollon suunnittelu aloitetaan vasta viime hetkellä ennen sijoituksen loppumista ja käytännössä nuori joutui itsenäistymään ”tyhjän päälle”. Jälkihuoltovelvoitteen ikäraja on liian matala verrattuna aikuistumisen kasvaviin vaatimuksiin ja myös vanhempiensa kanssa elävien nuorten tilanteeseen. Sijoitettujen nuorten

turvaverkot ovat usein huomattavasti hatarammat ja tuentarve suurempi kuin samanikäisten vanhempiensa tukemina aikuistuvien. Sosiaali- ja terveysministeriön toimenpide-ehdotukset jälkihuollon kehittämiseksi ja parantamiseksi ovat jälkihuollon ikärajan nostaminen 25 vuoteen sekä jälkihuollon suunnitelman valmistelun aloittaminen riittävän varhain. Kunnan velvoitetta jälkihuollon järjestämiseen nuorten tarpeiden mukaan tulisi täsmentää. Kunnan tulee varata voimavarat sijoituksen jatkamiseen täysi-ikäisyyden jälkeen, kun se on nuoren edunmukaista ja hän itse siihen suostuu. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013.)

Nuorten ystävien Pohjolakoti toteutti RAY:n tuella Tupa-projektin vuosina 2002–2006. Hanke keskittyi lastensuojelun jälkihuollon tukipalvelujärjestelmän kehittämiseen. Projektin päämääränä oli kehittää sijais- ja jälkihuollon siirtymävaiheen palvelujärjestelmää yhteistyöverkostossa toimien ja luomalla sen piirissä oleville nuorille ja perheille alueellisia käytännön tukitoimintoja. Projekti toimi kolmella pilottialueella: pääkaupunkiseudulla, Ylä-Savossa ja Oulussa. Sijais- huollon nuorilta, heidän vanhemmiltaan ja sosiaalityöntekijöiltä saatiin projektin myötä kehittämistarpeita jälkihuoltoon. Projektin myötä esille nousi jälkihuollon yhtenäisen ohjeistuksen tarve. Lisäksi tarvitaan sosiaalityölle lisäresursseja jälkihuoltotyön toteuttamiseen. Kehittämisen kohteeksi nousi jälkihuollollisen työn aloittaminen riittävän ajoissa. Jälkihuoltotyö tulisi aloittaa jo hyvissä ajoin sijais- huollon aikana. Samalla sijaishuollon roolia jälkihuollon toteuttamisessa, kotiutumiseen valmistelevaa toimintaa, tulee vahvistaa. Siirtymän sijaishuollosta itsenäiseen elämään tulisi olla asteittainen. Siirtymän tueksi tarvittaisiin erilaisia, yksilöllisiä portaita esim. asumismuotoja ja psykososiaalista tukea. Lisäksi nuori tarvitsee sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyessään tueksi tutun, ammatillisen ja luotettavan aikuisen. Sijoitusaikana jälkihuollosta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista tulisi tiedottaa perusteellisesti. Jälkihuollon onnistumisen edellytyksenä on selkeiden tavoitteiden ja menetelmien asettaminen. Sijais- ja jälkihuollon toimintatavat vaatisivat yhtenäistämistä, koska avainsana onnistuneeseen sijais- ja jälkihuollon prosessiin on yhteistyö. Vanhempien roolia tulisi vahvistaa sijais- ja jälkihuollon prosessissa ja heidät pitäisi ottaa mukaan prosessiin. (Matti 2007, 62.)

4 SYLIN JÄLKIHUOLLON KEHITTÄMISPROSESSI

4.1 Toimintaympäristö ja kehittämistehtävä

Tukikoti Syli Oy perustettiin vuonna 2007. Yritys tarjoaa lastensuojelun sijaishuollon palveluja. Tukikoti Syli Turku aloitti toimintansa vuonna 2007. Toinen yksikkö, Tukikoti Syli Kaarina, perustettiin vuonna 2011. Sylit ovat yksityisiä lastensuojelulaitoksia, jotka tarjoavat sijaishuoltopaikan seitsemälle lapselle. Molemmat laitokset ovat alle 18-vuotiaille tarkoitettuja sijaishuoltopaikkoja, jonne lapsi sijoitetaan joko avohuollon tukitoimena tai huostaan otettuna. Lisäksi Tukikoti Syli tarjoaa omien yksiköidensä nuorille mahdollisuuden jälkihuoltopalveluun. Jälkihuollon tarkoitus on saattaa nuori aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään. Jälkihuolto toteutetaan nuoren tarpeisiin sopivana yksilöllisenä palveluna.

Tukikoti Sylin henkilökunnalla on pääasiassa sosiaali- ja terveysalan koulutusta. Syli Kaarinassa on kahdeksan työntekijää, johtaja ja seitsemän ohjaajaa. Syli Turussa on seitsemän työntekijää, johtaja ja kuusi ohjaajaa. Sylin ohjaajat ovat käyneet yhden päivän jälkihuoltokoulutuksen. Osalla ohjaajista on aiempaa kokemusta jälkihuoltotyöstä. Jälkihuolto tulee olemaan osa jokaisen ohjaajan työnkuvaa, sen tullessa ajankohtaiseksi omaohjattavan nuoren elämänvaiheessa.

Kehittämistehtävänä oli selkeyttää ja yhdenmukaistaa jälkihuoltoa Sylin yksiköissä sekä tuoda Sylin jälkihuoltoon uusia toiminta- ja työskentelytapoja. Tukikoti Sylissä jälkihuollon tarve tuli ajankohtaiseksi, kun yksiköiden omat nuoret tulivat täysi-ikäisiksi ja olivat siirtymässä jälkihuollon piiriin. Sijoituksen aikana nuoren suhde ohjaajaan oli saattanut muodostua vahvaksi ja luottamukselliseksi. Nuorelle oli tärkeää, että hän sai jatkaa työskentelyä tutun ja turvallisen aikuisen kanssa. Sylissä jälkihuoltoa oli toteutettu vuodesta 2012. Molemmissa yksiköissä oli ollut muutamia jälkihuollettavia nuoria. Syli Kaarinan vastaavan ohjaajan aloittaessa Sosionomi YAMK - opintoja nousi esiin kehittämishankkeen tarve omassa työpaikassa. Keskusteluja käytiin johtajan, ohjaajan

ja hankkeen vetäjän kesken, minkälaiselle kehittämishankkeelle organisaatiossa olisi tilausta. Jälkihuoltotyön sisältöön pureutuminen nähtiin ajankohtaisena ja tarpeellisena kehittämiskohteena. Hankkeen vetäjälle jälkihuoltotyö oli uusi alue, joten aiheen parissa työskentely motivoi.

Tämän kehittämishankkeen tuotoksena syntyi jälkihuolto-opas työyhteisön käyttöön. Opas sisältää perustietoa jälkihuollosta sekä Tukikoti Sylin käytäntöjä ja toimintatapoja jälkihuollossa. Sylin jälkihuoltotyö pohjautuu KOTA – Lasten ja nuorten hyvinvointi ry:n suunnittelemaan Arjen hallinnan malliin. Hankkeessa pyrittiin löytämään tämän mallin pohjalta toimintatapoja ja työskentelymalleja ohjaajien hyödynnettäväksi jälkihuoltotyössä. Hankkeen toimijoina olivat Syli Kaarinan johtaja, joka toimi myös mentorina hankkeen vetäjälle, lisäksi molemmista yksiköistä oli mukana vaihtelevasti kahdesta neljään toimijaa. Samanlaisesti tämän kehittämishankkeen kanssa kaksi sosionomiopiskelijaa teki opinnäytetyönsä Tukikoti Syliille. Sosionomiopiskelijat tekivät oppaat nuorelle ja omaohjaajalle itsenäistymisprosessin tueksi. Nämä tuotokset tulevat omaohjaajan ja nuoren käyttöön nuoren alkaessa valmistautua itsenäistymiseen Syliissä eli noin vuosi ennen täysi-ikäisyyttä.

Sylin jälkihuollon tavoitteena on nuoren kasvaminen omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkostonsa. Syli on mukana kuuntelemassa ja opastamassa nuorta ja hänen läheisiään nuoren itsenäistymisen prosessissa. Jälkihuollossa on eroteltavissa suunnitteluvaihe, varsinainen jälkihuollon toteuttaminen sekä jälkihuollon päättäminen. Jälkihuollon suunnitteluvaiheen tavoitteena on hahmottaa nuoren uusi elämänvaihe kokonaisuudessaan ja kartoittaa siihen liittyvät tarpeet, odotukset ja toiveet sekä tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi. Tällöin palvelukokonaisuus tukee nuorta parhaalla mahdollisella tavalla. Jälkihuollossa olevaa nuorta pyritään tukemaan niin, että hän on oman elämänsä asiantuntija ja vastuunkantaja. Tavoitteena on, että vastuu elämästä siirtyy nuorelle, eikä häntä tarvitse enää kontrolloida ulkoapäin. Nuorelle laaditaan jälkihuollon asiakassuunnitelma, joka toimii suunnittelun ja arvioinnin välineenä. (Tukikoti Syli Oy 2013; Tukikoti Syli Oy 2015.)

Syli tarjoaa nuoren avuksi ohjaajan, johon nuori on tutustunut jo sijoituksen aikana. Tuttu ihminen vahvistaa nuoren turvallisuuden tunnetta ja samalla ohjaajan mukanaolo prosessissa kertoo nuorelle, ettei häntä jätetä yksin suuren elämänmuutoksen edessä. Nuoren tarpeet tunnetaan Sylissä, joten hänelle tarvittavat tukimuodot voidaan suunnitella hänen tilanteeseensa soveltaen. Jälkihuollossa olevaa nuorta pyritään tukemaan niin, että hän on oman elämänsä asian tuntija ja vastuunkantaja. Nuori elää omaa elämäänsä, mutta hän saa myös tarvittavan tuen. (Tukikoti Syli Oy 2013; Tukikoti Syli Oy 2015.)

Arjessa auttaminen toteutetaan tilanteeseen sopivalla tavalla, kotikäynnein, toiminnallisissa tapaamisissa ja palavereissa. Nuorella on mahdollisuus saada tukea myös puhelimitse Sylin ohjaajilta kellon ympäri. Nuoren tarpeet määrittelevät kuinka tiiviisti tukea annetaan. Jälkihuollon asumismuodon valintaan vaikuttavat ensisijaisesti nuoren tuen tarve ja määrä. Jälkihuollossa tuettu asuminen tarkoittaa tilapäistä ja rajattua siirtymävaiheen asumista kohti itsenäistä asumista tehostetun tai sopeuttavan tuen avulla. Nuoren muuttoa omaan asuntoon arvioidaan tuen tarpeen vähentyessä. Syli Kaarinassa on tukiasunto, Ullakko, jossa yhdellä nuorella kerrallaan on mahdollisuus saada tukea itsenäistymiseen ympärivuorokautisesti. Ullakko-kaksiossa on omat erilliset sääntönsä, joihin nuori sitoutuu. Sylillä on myös yksiö, Spurtti, jossa pätee normaalit kerrostaloasumisen säännöt. Nuoren siirtyessä jälkihuoltoasuntoon sovitaan laskevasta tuesta sen mukaan kuinka taidot karttuvat ja arki alkaa sujua. Jälkihuoltoa voidaan tehdä myös nuoren kanssa, joka asuu Sylin ulkopuolisessa asunnossa. Tavoite on, että nuori kasvaa itsenäiseen tuettomaan asumiseen, omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkostonsa. (Tukikoti Syli Oy 2015.)

Jälkihuollossa nuoren kanssa harjoitellaan arkielämän taitoja ja ohjataan uusien asioiden kohtaamisessa. Tuetun asumisen aikana nuori saa ohjausta mm. asumiseen, raha-asioihin, koulutukseen ja työelämään, harrastuksiin sekä vapaa-aikaan, lomaan ja virkistykseen liittyvissä toiminnoissa. Ohjaaja toimii aikuisen mallina, joka kuuntelee ja opastaa nuorta. Sylin jälkihuollon ohjaajat käyttävät Kota ry:n suunnittelemaa Arjen hallinnan mallia työskennellessään nuoren ja hänen verkostonsa kanssa. Jälkihuollon tavoitteiden toteutumista ohjaaja ja

nuori seuraavat tarkastelemalla muutoksia nuoren kokemassa hyvinvoinnissa ja elämänhallinnassa. Asetettujen tavoitteiden toteutumista kokoonnutaan pohtimaan nuoren ja yhteistyötahojen kanssa säännöllisesti. (Tukikoti Syli Oy 2015.)

Onnistuneella jälkihuollolla ehkäistään nuoren syrjäytymistä tukemalla sekä tarjoamalla hänelle keinoja ja välineitä oman elämänsä tehokkaampaan hallintaan. Jälkihuolto päätetään, kun nuori tulee toimeen omillaan tai viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. Jos nuori tarvitsee vielä apua ja tukea, Syli saattaa nuoren aikuisille tarkoitettujen palvelujen piiriin. Jälkihuollon päättäminen ja arviointi tehdään sen mukaan, kuinka nuoren suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen on onnistunut. Jälkihuollon tavoitteiden ja toimintojen toteutumista sekä millaista tukea nuori jatkossa tarvitsee, arvioidaan jälkihuollon aikana koottujen dokumenttien, havaintojen ja asiakaspalautteen pohjalta. (Tukikoti Syli Oy 2013; Tukikoti Syli Oy 2015.)

4.2 Kehittämisen prosessin metodologia ja kulku

Kehittämistyötä tehdessä tavoitteena on saada organisaation toimintaa paremmaksi. Tässä kehittämishankkeessa tavoitteena oli parantaa organisaation toimintaa jälkihuoltotyön osalta. Kehittäminen on paljon enemmän kuin pelkkä asiointilojen toteaminen, kuvaaminen ja syy-seuraussuhteiden selvittäminen. Tämän hankkeen puitteissa kehittämisen ytimeen päästiin toimijoiden kanssa järjestetyissä tapaamisissa. Näissä tapaamisissa käyty keskustelut ja pohdinnat toivat mahdollisuuden Tukikoti Sylin jälkihuoltotyön parantamiseen ja eteenpäin viemiseen. (Kananen 2012, 20.)

Kehittämisellä voidaan pyrkiä toimintatavan tai toimintarakenteen kehittämiseen. Toimintatapaa koskeva kehittäminen voi suuntautua laaja-alaisesti koko organisaation yhteisen toimintatavan selkeyttämiseen. Tukikoti Syli:ssä selkeytettiin jälkihuollon toimintatapaa koko organisaatiossa. Kehittämisen tavoitteen määrittivät toimijat itse ja kehittämistoiminta tapahtui vain organisaation sisällä. (Toikko & Rantanen 2009, 14–16.)

Tämä kehittämishanke on toiminnallinen opinnäytetyö, joka sisältää sekä kehittämishankeraportin että tuotoksen. Tuotos on jälkihuollonopas Sylin työntekijöille. Kehittämisen ja tiedonhankintamenetelminä käytettiin dialogista keskustelua pienryhmissä ja kokouksissa toimijoiden kanssa. Lisäksi käytettiin hyödyksi aikaisempaa tietoa kehittämishankkeen aihealuetta lähellä olevista tuloksista ja tuotoksista sekä hyödynnettiin menetelmätietoutta kirjallisuuden avulla. (Salonen 2013, 22–23.)

Kehittämisprosessi muodostuu seuraavista tehtävistä: perustelu, organisointi, toteutus, arviointi ja levittäminen. Tehtävistä muodostuva kehittämisprosessi voidaan hahmottaa monella eri tavalla. Tämän kehittämishankkeen prosessia kuvattiin lineaarisen mallin avulla. Lineaarisen mallin avulla voidaan yksinkertaisimmillaan kuvata kehittämistoiminnan tehtäväkokonaisuuksien suhdetta. Lineaarisen mallin vaiheet ovat tavoitteen määrittely, suunnittelu, toteutus sekä päättäminen ja arviointi. Kehittämishankkeelle määritellään tavoite, joka perustuu yksittäiseen ideaan, tunnistettuun tarpeeseen tai ulkoiseen paineeseen kuten toimintaympäristön muutokseen. Tavoitetta määriteltäessä pyritään mahdollisimman selkeisiin ja rajattuihin tavoitteisiin. Kehittämishankkeen perustana toimii tavoitteen määrittely, jonka varaan myöhempi prosessi rakentuu. (Toikko & Rantanen 2009, 64.)

Tämän kehittämishankkeen tavoitteita määriteltäessä jälkihuoltotyötä oli jonkin aikaa tehty Tukikoti Sylissä. Työntekijät näkivät tarpeellisena tarttua jälkihuolto-palvelun sisältöön ja keinoihin tarkemmin. Jälkihuoltotyö aiheena kiinnosti myös hankkeenvetäjää, jolle jälkihuoltotyö oli uusi työskentelyalue. Hanke mahdollisti uuden oppimisen myös hankkeenvetäjälle. Kehittämistyötä lähdettiin toteuttamaan Syli Kaarinan yksikön johtajan ja ohjaajien kanssa. Suunnitelmana oli jälkihuoltotyön selkeyttäminen ja sisällön tarkentaminen. Kehittämistyön edetessä todettiin jälkihuollon toimintatapojen yhdenmukaistamiselle ja selkeyttämiselle olevan tarvetta koko organisaatiossa eli hanke laajeni koskemaan myös Syli Turun yksikköä. Organisaatiossa oli jo aiemmin kirjattu jälkihuoltotyön tavoitteet hyvin ja selkeästi ylös, joten tämän hankkeen kehittämisprosessi kohdentui jälkihuollon sisältöön ja keinoihin. (Toikko & Rantanen 2009, 64.)

Tässä kehittämishankkeessa lineaarinen malli hahmotti kehittämistoiminnan tehtäväkokonaisuuksien välistä suhdetta. Kehittämishankkeelle oli määritelty tavoite, joka perustui tunnistettuun tarpeeseen eli jälkihuollon kehittämiseen ja yhdenmukaistamiseen aluksi Syli Kaarinan yksikössä, mutta kehittämisen edetessä prosessi koski koko organisaatiota. Tavoitemäärittely oli projektin perusta, jonka varaan myöhempi prosessi rakentui. Suunnitteluvaiheessa projektille ei laadittu riskianalyysia, vaikka se olisi lineaarisen mallin kehittämistoiminnan tehtäviin kuulunut. Kehittämishankkeen suunnittelun tuloksena syntyi alustava aikataulu ja mukaan tulevien toimijoiden valikoituminen. (Toikko & Rantanen 2009, 64.)

Toteutusvaiheessa projekti "elää" aina jonkin verran, joten suunnitelmaa saataan joutua muuttamaan tai ainakin täydentämään. Tämä hanke laajeni koskemaan koko organisaatiota vasta toteutusvaiheessa, jolloin valmisteltiin Arjen hallinnan mallin kautta Tukikoti Sylin jälkihuoltotyön menetelmiä. Toimijoiden kanssa käytyjen palaverien pohjalta kirjattiin ylös jälkihuollon oppaaseen tulleet pääkohdat. Viimeisenä vaiheena on projektin päättäminen ja arviointi. Projektilla täytyy olla selkeä päätepiste, koska se on ajallisesti rajattu. Käyttöönottovaiheessa esille nousseita kehitysehdotuksia voidaan projektoida erikseen myöhemmin. Kehittämishankkeen tuotosta ei ehditty ottaa käyttöön ennen hankkeen päättymistä. Jälkihuollon oppaan käyttöönotto jää tämän hankkeen jälkeen tapahtuvaan ja jatkuvaan kehitystyöhön. (Toikko & Rantanen 2009, 65.)

Hanketapaamisten sisältö ja eteneminen:

1. tapaaminen

5.11.2013 pidettiin ensimmäinen tapaaminen; Sylin jälkihuollon kehittämissessin aloituspalaveri. Palaveriin osallistui Syli Kaarinan johtaja, kaksi ohjaajaa ja hankkeen vetäjä. Tapaamisen tarkoituksena oli pohtia Sylin jälkihuollon kehittämistyön tavoitteita tämän hankkeen puitteissa. Keskustelua käytiin Tukikoti Sylin jälkihuollon sisällöstä, mm. ohjaajien toimintatavoista jälkihuollossa, mitä asioita tulisi ottaa huomioon jälkihuoltoon tehdessä, kuinka resurssit riittää?

2. tapaaminen

22.11.2013 Kaarinan ja Turun Syli-yksiköiden työntekijöitä mukaan lukien hankkeen vetäjä osallistuivat Turun Lastenhuoltotyöntekijät ry:n järjestämään jälkihuollon koulutukseen. Koulutuksessa luennoi jälkihuollon asiantuntijoita mm. Lastensuojelun keskusliitosta, Ehjä ry:stä ja SOS-Lapsikylä ry:stä. Koulutuksessa nostettiin esille tärkeitä asioita jälkihuollon kehittämisessä:

- hyvä ja toimiva jälkihuolto on lastensuojelun vaikuttavuuden edellytys
- jälkihuolto eri arvostaa nuoria – jälkihuoltoon kaivataan selkeitä, yhtenäisiä toimintatapoja
- lain heikko velvoite muuhun kuin perusasioihin kuten asuminen, toimeentulo ja koulutus
- tiivistä tukea tarvitsevat nuoret saattavat jäädä liiaksi omilleen. Osalle nuorista ei edes riitä tiivis tuki, tulisiko Suomessa olla laitosmaisia jälkihuoltoyksiköitä?
- jälkihuollon ikärajan nosto 25 ikävuoteen

3. tapaaminen

27.1.2014 tapaaminen Tukikoti Syli Kaarinassa. Paikalla olivat Syli Kaarinan johtaja, ohjaaja ja hankkeen vetäjä. Keskusteltiin Sylin jälkihuollon rungosta ja eri vaiheista: 1. itsenäistymisvalmiuksien harjoittelu 2. siirtyminen 3. asettuminen 4. jälkihuollon päättäminen. Ohjaajan on koko ajan pidettävä mielessä jälkihuollon vapaaehtoisuus nuorelle. Nuoren oma osallisuus jälkihuollon suunnitelman teossa on hyvin tärkeä, jotta saadaan nuori sitoutumaan suunnitelman toteuttamiseen. Todettiin jälkihuollon tavoitteiden ja keinojen olevan hyvin yksilöllisiä nuoren tilanteesta ja tarpeista riippuen. Jälkihuoltotyössä käytettävistä menetelmistä nousi esille mm. Eeva Timonen-Kallion Umbrella-kansio 2010 (Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 50), omaisverkosto, läheisneuvonpito. Pohdittiin millä ja miten voidaan parhaiten arvioida, missä itsenäisen elämän alueilla nuori on jo vahvoilla ja missä hän tarvitsee tukea? Tässä omaohjaajien suhde nuoreen ja omaohjaajan käsitys nuoren vahvuuksistaan ja kehittämiskoh-

teistaan nousee suureen rooliin. Ohjaajan työskentelyotteen tulisi olla ratkaisukeskeinen, tulevaisuuteen suuntautuva ja positiivinen. Myös ohjaajalta vaaditaan sitoutumista työskentelyyn. Pohdittiin kirjallisuutta hankkeen tueksi. Tarkoituksena oli linkittää Sylin ohjaajan sosionomi opintojen opinnäytetyö jälkihuoltoon.

Syksyllä 2014 kehittämisen toteuttamista tapahtui keskustelemalla Tukikoti Syli Kaarinan henkilökuntakokouksissa jälkihuoltoon liittyvistä asioista. Kokouksissa käytiin läpi sillä hetkellä jälkihuollossa olevan nuoren kuulumisia ja pohdittu itsenäistymässä olevan nuoren tilannetta sekä hänelle tarjottavia jälkihuollon muotoja.

4. tapaaminen

29.1.2015 oli molempien yksiköiden yhteinen jälkihuoltopalaveri Tukikoti Syli Turussa. Tapaamisessa oli paikalla kuusi työntekijää ja hankkeen vetäjä. Kehittämistyön toteuttamista; käytiin läpi yhteenvetoa ja ajatuksia kahden eri yksikön jälkihuollon toteuttamisesta. Pohdittiin vähimmäisvaatimuksia, milloin nuori on valmis lähtemään Sylistä jälkihuoltoon, milloin nuori voi jäädä Syliin. Keskustelua käytiin pääasiassa sijoituksen aikana tapahtuvan itsenäistymisen ympärillä. Varsinaisen jälkihuoltotyöhön liittyen nousi esiin jälkihuollettavien tärkeä viesti ja toive; ohjaajat ovat jatkossakin tavoitettavissa 24/7. Jälkihuollettavat nuoret kokevat tämän tarpeellisenä, vaikka eivät palvelua käyttäisikään. Jo pelkästään tieto siitä, että on mahdollisuus olla yhteydessä luotettavaan aikuiseen milloin vain tuo turvaa ja nuori kokee, että hänestä välitetään.

Helmikuussa 2015 jälkihuollon oppaan rakenne muuttui. Sisältö rakentui Kota ry:n Arjen hallinnan mallin ympärille, jota organisaatio oli jo aiemmin käyttänyt Sylin jälkihuoltoa suunnitellessa ja avatessa. Pohdittiin Sylin jälkihuollon toiminta- ja työskentelytapoja Arjen hallinnan mallin pohjalta. Rajattiin hanke koskemaan vain jälkihuollon prosessia, jotta hanke pysyisi paremmin hallinnassa, eikä se kasvaisi liian laajaksi. Todettiin itsenäistymisvalmiuksien harjoittelun

olevan erillinen prosessi tästä hankkeesta, joka tapahtuu jo sijaishuollon sijoituksen aikana.

5. tapaaminen

24.3.2015 oli molempien Syli-yksiköiden yhteinen jälkihuoltopalaveri Tukikoti Syli Kaarinassa. Paikalla oli viisi työntekijää sekä hankkeen vetäjä. Käytiin läpi Sylin jälkihuollon sisältöä Kota ry:n Arjen hallinnan mallin kautta. Arjen hallinta on jotakin kokemuksellista, toiminnallista ja välitöntä palautetta antavaa. Se on omilla tiedoilla ja taidoilla omaan elämään ja lähiympäristöön vaikuttamista ja tämän osaamisen kartuttamista. Osaamisen lisäksi myös tiedon hankinnan ja käsittelyn taidot sekä vuorovaikutustaidot ovat arjen hallinnassa keskeistä. Lähtökohtana arjen hallinnassa on luoda ja tiedostaa fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta tuova tila. Tämä tila on koti, määriteltynä metaforaksi hyvästä elämästä ja turvallisuudesta. Yksilön identiteetin ja itsetunnon kehittyminen mahdollistuu omaksi ja turvalliseksi koetussa tilassa. Pohdittiin Sylin jälkihuollolle toiminta- ja työskentelytapoja sisäisen kodin, fyysisen kodin, kodin vuorovaikutuksen ja kodin ylläpito otsikoiden alle. Hankkeen vetäjä oli jo alustavasti kirjannut ylös näihin teemoihin liittyviä asioita. Keskustelussa tuotiin esille aikaisempia toimintatapoja mm. säännöllisiä tapaamisia jälkihuollettavan nuoren kanssa, joissa on vaihdettu kuulumisia, annettu tukea ja ohjeita mm. arkisten asioiden hoitoon ja asiointiin mm. virastoissa. Erilaisten menetelmien käyttö koettiin jokseenkin vieraana jälkihuollossa, kun omaohjaajan suhde ja tuntemus nuoreen olivat muodostuneet jo sijaishuollon sijoituksen aikana. (Kivelä & Lempinen 2009, 12.)

Kivelä & Lempinen (2009, 14) esittävät kirjassaan arjen hallinnan mallin, johon kuuluu fyysinen koti, kodin ylläpito, kodin vuorovaikutus sekä sisäinen koti. Seuraavassa esitetyt ja tämän kehittämishankeraportin liitteenä olevat Arjen hallinnan mallin pääteemojen alle kirjatut Sylin jälkihuoltotyön sisältö ja keinot nousivat esiin ja sovittiin toimijoiden kanssa 24.3.2015 tapaamisessa.

Kuvio 3. Arjen hallinnan malli (Kivelä & Lempinen 2009, 14).

Fyysinen koti tarkoittaa tilaa, paikkoja, esineitä, ympäristöjä ja reittejä, jotakin konkreettista, kosketettavaa ja haltuun otettavaa. Toisin sanoen tähän osa-alueeseen liittyvää osaamista voi kutsua ympäristöjen hallinnaksi. (Kivelä & Lempinen 2009, 13.) Fyysisen kodin toiminnallisiksi elementeiksi nousivat tapaamisessa tilojen ja alueiden sisustaminen ja varustaminen, kuten asunnon hankinta, asunnon kalustaminen, tiedon etsiminen asunnonhankinnasta, asumiseen liittyvistä raha-asioista ja vuokralaisen oikeuksista. Esille nousivat myös vara-avaimen säilytyspaikka, reittien opettelu esim. kouluun, työpaikalle, apteekkiin sekä tapaamisten järjestäminen pääsääntöisesti nuoren kotona, jolloin samalla voi nähdä missä kunnossa koti on.

Kodin ylläpidon osa-alue tarkoittaa tietoja, taitoja ja tekoja, joilla saadaan arjen elämä sujumaan. Kodin ylläpitotaidot ovat arjen rutiineja, joilla on merkittävä arjenhallintaa tukeva vaikutus. Nuoren on tärkeä saada (oppimis)kokemus, miten toimimalla juuri hänen arkensa hallinta paranee ja minkälainen toiminta on hallinnan kannalta joko tarpeetonta tai suorastaan vahingollista. Näin mahdollistuu myös arjesta nauttiminen ja ansaittu tilan löytäminen juhalle. Rutiinien hallinnassa keskeisiä teemoja ovat raha, ruoka, aika ja hygienia. Virkistys, arjen ja juhlan vuorottelu, asiointi ja palveluiden hankkiminen näyttäytyvät muina tee-

moina. (Kivelä & Lempinen 2009, 14.) Kodin ylläpidon toiminnallisiksi elementeiksi nousivat tapaamisessa vuorokausirytmien ja ajankäytön tueksi kalenterin käyttö, viikko-ohjelma tai lukujärjestys. Merkittäväksi tekijäksi nousi ohjaajan tehtävä varmistella nuorelta onko sovitut asiat hoidettu. Myös tärkeät arjen taidot kuten ruuanlaittotaidot, pyykinpesu, kodin siivous, omasta hygieniasta huolehtiminen, virastoissa asiointi, omista hoitokontakteista huolehtiminen, ehkäisyasiat, talousasiat ja harrastustoiminta koettiin tärkeänä.

Kodin vuorovaikutukseen kuuluvat sosiaaliset taidot ja teot, joilla ylläpidetään turvallisuutta ja hyväksyntää tuottavaa suhteiden verkostoa niin kodin sisällä kuin suhteessa ympäristöön. Rakentavilla vuorovaikutusteeoilla voidaan irtautua itselle vahingollisesta riippuvuudesta ja turvata mahdollisuus itsenäisiin valintoihin. Tätä osaamista voi kutsua suhteiden hallinnaksi. (Kivelä & Lempinen 2009, 14.) Kodin vuorovaikutuksen toiminnallisiksi elementeiksi nousivat tapaamisessa ystävyysuhteet, parisuhde, seksuaalikasvatus, kuulumisten vaihto, yhteydenpito läheisten kanssa, verkostokartta sekä läheisneuvonpito.

Sisäisen kodin osa-alueella on jotakin merkityksellistä, mikä kulkee aina koki-jansa mukana. Sisäinen koti on suhdetta menneeseen, juuria, kokemuksia kuulumisesta johonkin, haaveita, suunnitelmia, ihanteita, arvoja. Sen voi kokea ”olla kuin kotonaan” -tunteena. Kosketusta ja tietoisuutta omasta sisäisestä kodista voisi nimittää merkitysten hallinnaksi. (Kivelä & Lempinen 2009, 15.) Sylin jälkihuoltotyön toimijoiden kanssa tapaamisessa koettiin merkittäväksi sisäisen kodin rakentajiksi pohdinnan siitä kuka olen, miksi olen tällainen, mihin olen menossa? Myös sukupuoli, elämänjano, valokuvaus, menneisyysmatkailu eli Sol-veig terapia, tulevaisuusmuistelu ja musiikki koettiin hyväksi työvälineiksi sisäisen kodin rakentamisessa.

6. tapaaminen

13.10.2015 oli Syli Kaarinan johtajalla eli mentorilla ja hankkeen vetäjällä ta-paaminen, jossa käytiin lyhyesti läpi hankkeen aikana rakentunut Jälkihuollon

opas Tukikoti Sylin työntekijöille. Jälkihuollon kehittäminen jatkuu Tukikoti Syllissä, vaikka hanke päättyikin.

4.3 Kehittämisen prosessin arviointi

Kehittämisen projektilla päästään johonkin tulokseen, jota arvioidaan suhteessa asetettuun tavoitteeseen. Arviointia voidaan tehdä suhteessa tavoitteeseen tai suhteessa alkutilanteeseen. Konkreettiset tavoitteet, kuten tuotteisiin ja prosesseihin liittyvät parannukset, ovat helpommin mitattavissa kuin työntekijöihin, työilmapiiriin ja sosiaalisiin prosesseihin liittyvät parannukset ja muutokset. Kehittämiskohteena oleva organisaatio tai toiminto on aina kytköksissä toimintaympäristöönsä. Varsinkin sosiaaliset prosessit ovat niin moninaisia, että interventiön todellisen vaikutuksen arviointi saattaa olla vaikeaa. (Kananen 2012, 80-81.)

Kehittämishankkeen toteutumista tarkastellaan ja arvioidaan tavoitteiden, tehokkuuden, vaikutusten ja projektin ohjaamisen näkökulmista. Tätä kutsutaan evaluaatioksi, joka tarkoittaa perinteisesti arviointia ja seurantaa. Prosessimainen eteneminen on ominainen piirre kehittämistyölle muodosta, substanssista tai kontekstista riippumatta. Arvioinnille haasteita tuo nimenomaan tämä ennakkoimattomia piirteitä sisältävä prosessi. Evaluaatioperinteen piirissä puhutaan prosessievaluaatiosta. Siinä voidaan ottaa erilaisia tarkastelukulmia tai tasoja. Prosessievaluaatio tarkoittaa kehittämistyössä muutosprosessien tarkastelemista ja mahdollisuutta tuoda esille niiden keskeisimmät piirteet. Sen tehtävä on tuoda esille toimintatapa, jota on käytetty projektin toteuttamisessa. Toisin sanoen prosessinarviointi avaa toiminnan niin kutsuttua mustaa laatikkoa ja sillä voidaan tuoda esille prosessin luonne. Oleellisia kysymyksiä arvioinnissa ovat milloin ja millaisia taitekohtia on ollut, kuinka ongelmatilanteita on ratkaistu ja millaisia uudistuksia on tehty? Se perustuu vahvasti tekijöidensä itsearviointiin ja oppimiskokemusten peilaamiseen. Arvioinnissa oleellista on havainnoida koko projektin prosessinomaista kulkua. Kehittämistyössä on tärkeitä oppia yhdessä

ratkaisemaan ongelmia eikä tavoitteena ole vain saada joitakin ongelmia ratkaistuiksi. (Eräsaari ym. 1999, 90-92.)

Kehittämishankkeen kohde tarkentui nopeasti hankkeen vetäjän käytyä keskustelua organisaation johtajan ja ohjaajan kanssa. Hankkeen vetäjä toimii vastaa- van ohjaajan tehtävissä Tukikoti Syli Kaarinan yksikössä. Kehittämishanketta alettiin suunnitella vuonna 2013, jolloin Tukikoti Syli oli tarjonnut jälkihuoltopal- velua noin vuoden verran. Tarve jälkihuoltopalvelulle oli syntynyt Sylin yksiköi- den omien nuorten täyttäessä 18 vuotta. Organisaatiossa oli jo aiemmin tehty tavoitteita ja suunnitelmia jälkihuoltotyölle. Hankkeen vetäjä tutustui Tukikoti Sylin jälkihuollon suunnitelmiin ja tavoitteisiin, joiden avulla lähdettiin työstä- mään sisältöä ja keinoja. Kehittämisprosessin edetessä Sylin aiemmin kirjatuis- ta jälkihuoltotyöhön liittyvistä suunnitelmista ja tavoitteista nousi esiin Kota ry:n Arjen hallinnan malli. Mallin on tarkoitus toimia Sylin jälkihuollon pohjana.

Kehittämishankkeen kannalta tärkein ja vaikuttavin taitekohta tapahtui helmi- kuussa 2015, jolloin hankkeen vetäjän ja mentorin välisessä keskustelussa syn- tyi idea Arjen hallinnan mallin avaamisesta ja konkretisoimisesta ohjaajien käyt- töön. Mitä malli tarkoittaa Tukikoti Sylin jälkihuoltotyössä? Minkälaisia tavoitteita ja keinoja ohjaaja ja nuori voivat sieltä löytää? Pitää kuitenkin muistaa, että jäl- kihuoltotyötä tehdään yksilöllisesti kunkin nuoren kohdalla. Ei ole mahdollista eikä tarpeellistakaan luoda tarkkoja, yhteneväisiä tavoitteita tai keinoja, joiden pohjalta voitaisiin toimia kaikkien jälkihuollettavien nuorten kanssa.

Kehittämisprosessin käynnistyessä hankkeen vetäjä oli ollut pitkään poissa työstään henkilökohtaisten vapaiden vuoksi, lisäksi hankkeen edetessä vetäjä oli opintovapaalla vuoden 2014 loppuun. Kehittämisprosessia oli haastava yllä- pitää ja ohjata eteenpäin työpaikalla, toimijoiden keskuudessa, kun hankeen vetäjä ei ollut työelämässä mukana prosessin aikana. Tukikoti Sylin ohjaajan työnkuvassa jälkihuoltopalvelun rooli on pääsääntöisesti pieni. Mahdollisesti tästä johtuen jälkihuollon kehittämiseen ei koettu suurta tarvetta koko työyhtei- sön näkökulmasta. Lisäksi työntekijöiden keskuudessa saattoi olla haastavaa löytää motivaatiota sellaisen työn kehittämiseen, jota ei koe ajankohtaiseksi työ- tehtävissään juuri kyseisellä hetkellä. Jälkihuoltotyö koskettaa vain murto-osaa

työntekijöistä kerrallaan. Kuitenkin on todennäköistä, että jokainen ohjaaja tekee jälkihuoltotyötä jossakin kohtaa Tukikoti Syllissä työskennellessään.

Kehittäminen voi pitää sisällään sekä uusien ideoiden keksimisen että niiden levittämisen ja vakiinnuttamisen. Kehittäminen on ennen kaikkea käytännöllistä asioiden korjaamista, parantamista ja edistämistä. Tämä kehittämishanke on saanut aikaan uusia ideoita, mutta vakiinnuttamista ei ole vielä ehtinyt tapahtua. Tämän kehittämisprosessin vaikutukset jäivät melko vähäisiksi. Hanke sai aikaan lähinnä rakentavaa, dialogista keskustelua ja pohdintaa kahden yksikön jälkihuoltotyön kokemuksista ja odotuksista. Valtaosa toimijoista oli sitä mieltä, että aikaisemmin tehty jälkihuoltotyö on ollut onnistunutta ja uusille toimintatavoille ei niinkään ole tilausta. Oleellisin ja tärkein vaikutus hankkeelle oli Kota ry:n Arjen hallinnan mallin läpi käyminen Tukikoti Syllin jälkihuollon näkökulmasta yhdessä toimijoiden kanssa. Samalla kirjattiin teemojen alle Syllin jälkihuollon toimintatapoja, joita ohjaajat voivat hyödyntää nuoren ja hänen verkostonsa kanssa tehtävässä työssä. (Toikko & Rantanen 2009, 16.)

Kehittämishankkeen tuotoksena syntyi Jälkihuollon opas Tukikoti Syllin työntekijöille. Tavoitteena oli, että jälkihuollonohjaaja voi oppaan avulla löytää uutta sisältöä ja menetelmiä nuoren ja hänen verkostonsa kanssa tehtävään jälkihuoltotyöhön. Tämä kehittämishanke vei osaltaan Tukikoti Syllin jälkihuollon kehittämisprosessia eteenpäin. Vaikka tämä hanke päättyikin, niin Tukikoti Syllin jälkihuoltotyön kehittämisprosessi jatkuu. Hankkeen vetäjällä ja mentorilla on jatkosuunnitelmia mm. jälkihuollonsopimusohjelman rakentamiseen sekä jälkihuoltooppaan painattamiseksi Tukikoti Syllin omalle pohjalle.

5 POHDINTA

Sosiaalipedagoginen näkökulma on luontevaa ja tarpeellista lastensuojelutyössä, koska se tarjoaa merkityksellisen näkökulman silloin, kun ihmisillä on vaikeuksia kiinnittyä, löytää paikkaansa ja saavuttaa elämänlaatua ylläpitävää elämäntilannetta. Lastensuojelun jälkihuoltotyöhön sosiaalipedagogiikka antaa kasvatuksellisen teoriapohjan ja lähestymistavan. Sosiaalipedagogiikan tavoitteena on korjata yksilöiden sopeutumattomuutta, orientoida nuorisoa yhteiskuntaan, herätellä nuoren innostusta yhteisöllisyyteen ja etsiä syrjäytyneelle uomia palata täysipainoisesti sosiaaliseen elämään. (Hämäläinen & Kurki 1999, 191.)

Sosiaalipedagogiikan merkitys jälkihuoltotyössä korostuu nimenomaan arjen hallinnan kautta. Sosiaalipedagogisessa ajattelussa, toiminnassa ja käytännön työssä termit arki, subjektiivisuus ja elämäntilannetta suuntaavat huomion juuri siihen realistiseen maailmaan, jossa nuoret elävät ja etsivät mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen erilaisten sosiaalisten ongelmien paineessa. Sosiaalisten ongelmien alla ponnistelevien nuorten arkeen suuntautuminen sekä heidän subjektiivisuuttaan ja elämäntilannettaan vahvistavien kasvuprosessien vahvistaminen ovat sekä sosiaalipedagogiikan että lastensuojelun jälkihuoltotyön keskiössä. Näin ollen sosiaalipedagogiikka teoriana ja käytännön keskeisenä toimintaperiaatteena antaa hyvän pohjan jälkihuoltotyön toteuttamiselle. (Hämäläinen & Kurki 1999, 126.)

Jälkihuoltotyössä palvelevat sosiaalipedagogisen työorientaation keskeisistä ajatuksista erityisesti arjen ongelmien kohtaaminen, niiden käsittely ja ratkaiseminen sekä elämäntilannetta tukeminen ja paremman arjen tavoittelu. Kota ry:n Arjen hallinnan mallin viitekehityksessä koti, joka on metafora hyvästä elämästä ja turvallisuudesta, jaetaan neljään osa-alueeseen: fyysiseen kotiin, kodin ylläpitoon, kodin vuorovaikutukseen ja sisäiseen kotiin. Näiden teemojen avulla myös jälkihuoltotyötä voidaan pilkkoa pienempiin osiin, jolloin päästään syvemmälle ja tiukemmin kiinni nuoren yksilöllisiin tavoitteisiin ja kehittämiskohtiin. (Kivelä & Lempinen 2009, 10-13.)

Sosiaalipedagogisessa työssä käytetään työmuotoja, jotka ovat hyvin soveltuvia jälkihuoltotyön tarpeisiin. Tällaisia työmuotoja ovat mm. yksilöllinen ohjaus ja neuvonta, ryhmässä ja ryhmän kautta tapahtuva pedagoginen vaikuttaminen, erilaisissa yhteisöissä toimiminen ja yhteisöjen kasvatuspotentiaalin hyödyntäminen. Edellä mainittujen työmuotojen vakaana pyrkimyksenä on sosiaalisten ongelmien pedagoginen ehkäisy ja lievittäminen, ihmisten yhteiskunnallisen identiteetin vahvistaminen ja selkiyttäminen, subjektiivisuuden ja elämänhallinnan tukemisen sekä osallisuuden ja osallistumisen edistäminen, jotka ovat erityisen ajankohtaisia asioita juuri jälkihuollettavan nuoren elämässä. (Hämäläinen 1999, 66.)

Kehittämiseen sisältyy aina ajatus muutoksesta ja oppimisesta. Tämän kehittämishankkeen aikana Tukikoti Sylin jälkihuollon sisällössä tapahtui joitakin muutoksia ja kehitystä paperilla, mutta käytäntöön muutokset eivät ole siirtyneet toistaiseksi. Kehittäminen on ennen kaikkea oppimisen ja omaksumisen prosessi, jolloin arvioinnin ja seurannan tulisi suuntautua tarkastelemaan summativisen näkökulman rinnalla prosessimaista ihmisten väliseen vuorovaikutukseen perustuvaa toimintaa. Tämä kehittämisprosessi eteni vuorovaikutuksessa hankkeen vetäjän sekä toimijoiden välillä. Kehittämistyö liikahti eteenpäin juuri ihmisten väliseen vuorovaikutukseen perustuvan toiminnan avulla. Prosessin analysointia yhdessä toimijoiden kanssa ei ehditty toteuttaa hankkeen aikataulun puitteissa. (Eräsaari ym. 1999, 92.)

Hankkeen vetäjälle tämä kehittämisprosessi oli ensisijaisesti hieno tilaisuus ohjata kehittämisprosessi työyhteisössä. Lisäksi hän sai tutustua jälkihuoltotyöhön, joka oli hänelle vieras työskentelyalue. Hankkeen kautta vetäjä sai kokemuksen prosessin ohjaamisesta ja tiedon keräämisestä organisaatiota hyödyntäen. Tiedossa olikin, että lastensuojelutyössä vuorovaikutuksen merkitys on huomattava, mutta kokemuksen myötä huomasi vuorovaikutuksen suuren merkityksen myös kehittämishankkeen etenemisen kannalta. Hankkeen vetäjän kokemuksen mukaan nimenomaan vuorovaikutuksen avulla kehitys kulki eteenpäin tässä prosessissa. Toimijoiden motivointi oli haastavaa ja olisi vaatinut enemmän aikaa ja energiaa.

Hankkeen vetäjän oma asiantuntijuus kehittyi kehittämisprosessin myötä. Uudet kokemukset prosessin organisoimisesta ja ohjaamisesta toivat itsevarmuutta ja opettivat vastuullisuutta. Kehittämishankkeen aihealueeseen paneutuminen kasvatti tietämystä lastensuojelusta ja erityisesti jälkihuollosta, joka oli vieras alue hankkeen vetäjälle. Hanke opetti tiedon etsintää eri lähteistä sekä samalla hankkeen vetäjää kyseenalaistamaan ja poimimaan merkitykselliset asiat hankkeen kannalta. Prosessi toi esiin rajaamisen vaikeudet monessakin suhteessa. Lopputuloksen kannalta onnistunut rajaus on olennaista. Tähän asiaan hankkeen vetäjän on syytä kiinnittää huomiota myös tulevaisuudessa. Kehittämissankkeen aikataulusta kiinnittäminen tuotti hankkeen vetäjälle haasteita, joten jatkossa siihen tulee kiinnittää huomiota.

LÄHTEET

- Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Eräsaari, R.; Lindqvist, T.; Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. 1999. Arviointi ja asiantuntijuus. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Kalland, M.; Pensola, T.; Meriläinen, J.; Sinkkonen, J. 2001. Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry: A population based study of 13 371 subjects. British Medical Journal.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Kivelä, V. & Lempinen, J. 2009. Arki hallintaan. Nuorten ryhmätoiminnan ohjaaminen. Turenki: Kirjapaino Jaarli Oy.
- Laaksonen, S. (toim.) 2004. Jälkihuolto-opas. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Mattila, A. 2007. Sijais- ja jälkihuollon siirtymillä. Lastensuojelun jälkihuollon tukipalvelujärjestelmän kehittäminen yhteistyöverkostossa 2002–2006. Tupaprojektin loppuraportti. Raportteja 12/2007. Muhos: Nuorten ystävät ry. Viitattu 26.3.2015 www.nuortenystavat.fi/file.php?fid=1216.
- Nivala, E. & Saastamoinen, M. 2010. Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2015. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Viitattu 9.3.2015 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>.
- Riihinen, O. 1996. Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Helsinki.
- Romppanen, S. 2008. Etelä-Karjalan lastensuojelun jälkihuollon kehittämishanke 2006–2008. Loppuraportti. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Lappeenranta: Socom Oy.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Toimiva lastensuojelu. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Viitattu 19.3.2015 http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574 & name=DLFE-26809.pdf
- Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 9.11.2015 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelun-palvelujarjestelma>).

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 15.11.2015 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere university press.

Tukikoti Syli Oy. 2013. Jälkihuolto – kohti tasapainoista aikuisuutta. Yrityksen sisäinen toimintakäsikirja. Turku.

Tukikoti Syli Oy 2015. Jälkihuolto. Yrityksen sähköinen esite. Viitattu 11.10.2015 http://tukikotisyli.fi/images/syli_jlkihuolto_web.pdf.

Uutela, A. 1996. Ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta ja sairauskäyttäytyminen. Helsinki.

JÄLKIHUOLLON OPAS TUKIKOTI SYLIN TYÖNTEKIJÖILLE

Syli

jokainen lapsi on sylin arvoinen

Sisältö

Jälkihuollon järjestäminen

Jälkihuollon tavoitetila

Jälkihuollon toteuttaminen

Jälkihuollon päätyminen

1 JÄLKIHUOLLON JÄRJESTÄMINEN

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä eli toisin sanoen kunnalla on velvollisuus järjestää lapselle tai nuorelle jälkihuolto. Edellytykset jälkihuollon järjestämiselle ovat:

- sijaishuollon päättyminen
- avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättyminen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puolivuotta ja kohdistunut lapseen yksin.
- nuorelle voidaan järjestää jälkihuoltoa, vaikka häntä ei olisi aiemmin sijoitettu kodin ulkopuolelle tai sijoitus olisi kestänyt alle puoli vuotta. Näin voidaan tukea nuorta itsenäistymisessä, vaikka ehdotonta jälkihuoltovelvollisuutta ei olisikaan.

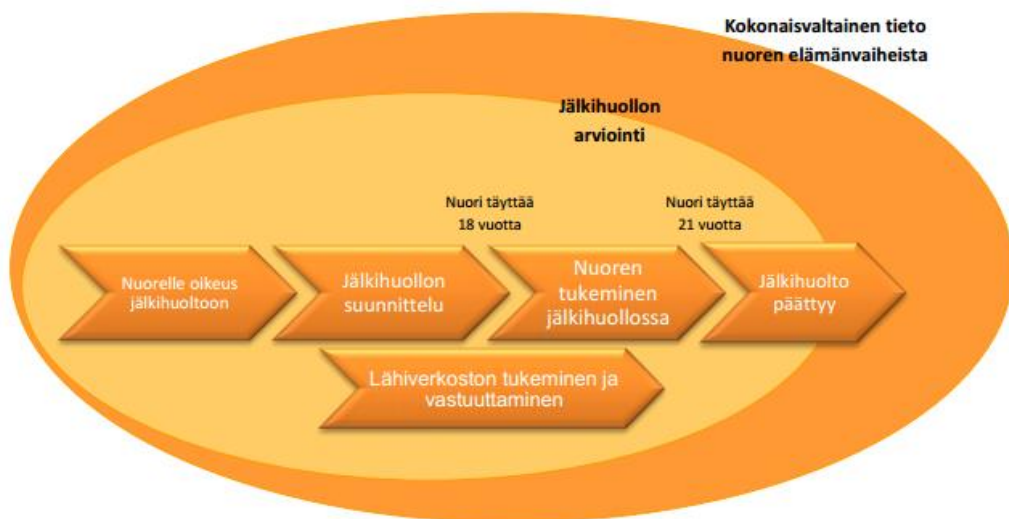
Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsen kodin ulkopuolinen sijoitus lastensuojelun asiakkaana päättyy. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 12 luku 75 §)

Nuorelle jälkihuolto on vapaaehtoista. Nuori voi aluksi kieltäytyä avusta, mutta hänellä on mahdollisuus tulla takaisin jälkihuollon piiriin aina 21-vuotissyntymäpäiväänsä asti. Laki velvoittaa tukemaan sekä nuorta että hänen läheisiään. Jälkihuoltopykälä määrittelee työskentelytavan viittaamalla lastensuojelulain pykälään lapsen edusta ja sen selvittämisestä, toiminnan hienovaraisuudesta, lapsen puhevallasta, ihmissuhteista ja niiden ylläpidosta sekä huoltosuunnitelmasta ja käytettävissä olevista tukitoimista. (Laaksonen 2005, 12–13.)

Lastensuojelun jälkihuollon toteutuksessa on hyvin vaihtelevia käytäntöjä ja iso- ja alueellisia sekä rakenteellisia eroja eri puolella Suomea. On varsin tavallista, että nuoren selviytymistä ja itsenäistymisprosessia tukevat toimet ovat monelta osin riittämättömiä. Jälkihuollon puutteisiin on viime vuosina kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota ja sitä on ryhdytty kehittämään ja vahvistamaan. Jälki-

huollon merkitys nuoren arjen hallinnan, vastuunoton ja vuorovaikutustaitojen karttumisessa on selvästi saanut uudenlaista painoarvoa. Jos kaikki tuki loppuu sijoituksen päättyessä, sijaishuollon aikana saavutettujen hyvien asioiden on nähty valuvan nopeasti hukkaan. (Bardy, 238.)

Tukikoti Syli tarjoaa omien yksiköiden nuorille mahdollisuuden katkeamattomaan palveluketjuun niin, että nuori voi tarvittaessa jatkaa yksiköidemme tarjoamaa tukea sekä hoitoa ja kasvatusta turvallisesti tuttujen ohjaajien kanssa. Jälkihuolto toteutetaan yksilöllisenä palveluna nuorelle. Nuoren jälkihuoltoa aletaan suunnitella nuoren kanssa hänen täytettyään 17 vuotta.

Kuvio 1. Jälkihuoltotyön prosessimalli itsenäistyville nuorille (Romppanen 2008, 40.)

Kuviossa 1 on nähtävissä prosessimalli, jonka visiona on saattaa nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeen tulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukena. Ensimmäisessä vaiheessa nuorelle tulee oikeus jälkihuoltoon. Toisessa vaiheessa aloitetaan jälkihuollon suunnittelu. Kolmannessa vaiheessa nuoren täyttäessä 18 vuotta hän siirtyy jälkihuoltoon, jossa häntä tuetaan enintään 21-vuotiaaksi asti. Edellä kuvatun prosessin aikana myös nuoren

lähiverkosta tuetaan ja vastuutetaan. Jälkihuollon arviointia tapahtuu koko prosessin ajan. Prosessia toteutettaessa kokonaisvaltainen tieto nuoren elämäntilanteista on tärkeää.

2 JÄLKIHUOLLON TAVOITETILA

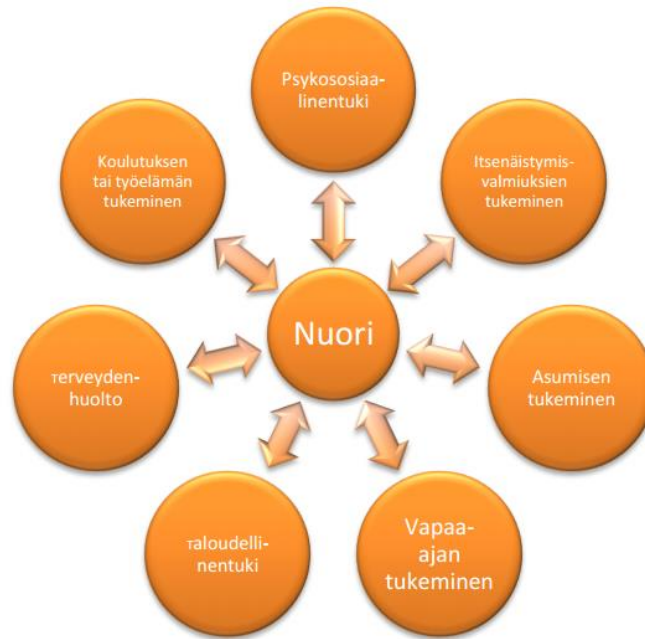
Nuoren siirtyminen jälkihuoltoon on yksi lastensuojelun taitekohta. Lastensuojelun taitekohtatyöhön tarvitaan voimavaroja, koska jokainen huonosti hoidettu tai tarpeeton siirtymä lisää inhimillistä kärsimystä ja taloudellisia kustannuksia. Siirtymävaiheet ovat huolella hoidettuina lapsen/nuoren ja koko perheen elämässä myös käänteen tekeviä, korjaavia ja uutta luovia muutoskohtia. (Bardy 2009, 240.)

Jälkihuoltosuunnitelma, jossa on konkreettisia ja sopivan kokoisia tavoitteita, kirjataan kaikille jo sijaishuollon aikana, jolloin myös rakennetaan tietoisesti itsenäisen elämän alussa tarvittavia tietoja ja taitoja sekä harjoitellaan mahdollista kotiutumista. Työntekijä rakentaa yhdessä kotiutuvan, toiseen sijaishuolto- paikkaan siirtyvän tai itsenäistyvän lapsen/nuoren kanssa kokonaisuuden, jossa kaikki häntä tukevat tahot voivat toimia yhteistyössä kohti yhteistä päämäärää. Nuori ja hänen lähiverkostonsa kohdataan arvostavasti ja voimavaroja etsien. Tarvitaan pitkäjänteistä kanssakulkemisen taitoa – työntekijä, johon nuori on saanut tutustua hyvissä ajoin ennen jälkihuollon alkamista. Olemassa olevat tukimuodot tunnetaan ja niitä käytetään laajasti, tilanteeseen soveltaen. Nuorille kehitetään uusia mahdollisuuksia koulutuksen suorittamiseen ja monimuotoiseen työtoimintaan. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

3 JÄLKIHUOLLON TOTEUTTAMINEN

Jälkihuolto toteutetaan tukemalla sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta, hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on yhdessä lapsen tai nuoren sekä hänen verkostonsa kanssa rakentaa nuoren tarpeita vastaava ja parhaalla mahdollisella tavalla tukeva palvelukokonaisuus, joka kirjataan jälkihuoltosuunnitelmaksi. Jälkihuoltosuunnitelman tulee taata nuorelle luotettava kokonaisuus, jonka turvin hän tietää, kenen puoleen milloinkin kääntyä avun tarpeineen. (Lastensuojelulaki 12 luku 76 §)

Tukikoti Sylin jälkihuolto auttaa nuorta omien voimavarojen löytämisessä ja tulevaisuuden suunnittelussa. Jälkihuollon palveluja ovat mm. nuoren tulevaisuuden toiveiden ja tarpeiden pohtiminen yhdessä, psykososiaalisen tuen antaminen; henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa esim. arjessa selviytymiseen ja itsenäisen elämän taitoihin sekä yhteiskunnan palveluihin ohjaamista. Nuori saa ohjausta suunnitelmalliseen rahankäyttöön. Hän saa apua asunnon hankkimisessa sekä tukea koulunkäynnin ja opintojen aloittamiseen ja niissä suoriutumiseen. Nuorta tuetaan työllistymisessä ja työharjoitteluissa. Lisäksi tukea annetaan harrastuksiin ja tarjotaan loma- ja virkistysmahdollisuuksia. Taloudellista tukea nuori saa asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin.

Kuvio 2. Nuoren tukeminen jälkihuollossa (Romppanen 2008, 44.)

Sylissä omaohjaaja toimii nuoren kanssakulkijana jälkihuollossa. Ohjaaja on aikuisen mallina, joka kuuntelee ja opastaa nuorta. Ohjaajan tehtävänä on auttaa nuorta pitämään yllä itsenäistymistä tukevaa suuntaa ja tavoitteellista työskentelyä yhteisten sopimusten varassa. Ohjaaja ja nuori seuraavat tavoitteiden toteutumista tarkastelemalla muutoksia nuoren kokemassa hyvinvoinnissa ja elämänhallinnassa. Nuoren ja yhteistyötahojen kanssa kokoonnutaan säännöllisesti pohtimaan asetettujen tavoitteiden toteutumista.

Laki velvoittaa kunnan turvaamaan jälkihuollossa olevan nuoren asumisen ja toimeentulon. Kun jälkihuollon piirissä olevan lapsen tai nuoren kuntoutumiselle ovat olennaisena esteenä riittämätön toimeentulo, puutteelliset asumisolot tai asunnon puuttuminen, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto. (Lastensuojelulaki 12 luku 76 a §)

Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijoitusta avohuollon tukitoimena, 40 §:ssä tarkoitettua sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, hänen itsenäistymistään varten on kalenterikuukausittain varattava

määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon. Jollei lapsella tai nuorella ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia taikka jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon maksuista 3.8.1992/734.)

Sijoituksesta vastaavalla kunnalla on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä taikka lapsen tai nuoren itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä viimeistään hänen täyttäessään 21 vuotta. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päätyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä myös sijoituksen aikana. (Lastensuojelulaki 12 luku 77 §)

Sylin jälkihuollon työskentelypohjana toimii Kota ry:n Arjen hallinnan malli. Arjen hallinta on jotakin toiminnallista, kokemuksellista ja välitöntä palautetta antavaa. Se on omaan elämään ja lähiympäristöön vaikuttamista omilla tiedoilla ja taidoilla ja tämän osaamisen kartuttamista. Osaamisen lisäksi myös tiedon hankinnan ja käsittelyn taidot sekä vuorovaikutustaidot ovat arjen hallinnassa keskeistä. Lähtökohtana arjen hallinnassa on luoda ja tiedostaa fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta tuova tila. Tämä tila on koti, määriteltynä metaforaksi hyvästä elämästä ja turvallisuudesta. Yksilön identiteetin ja itsetunnon kehittyminen mahdollistuu omaksi ja turvalliseksi koetussa tilassa.

Kuvio 3. Arjen hallinnan malli (Kivelä & Lempinen 2009, 14).

Fyysinen koti = Tilaa, paikkoja, esineitä, ympäristöjä ja reittejä, jotakin konkreettista, kosketettavaa ja haltuun otettavaa. Toisin sanoen tähän osaluokeseen liittyvää osaamista voi kutsua ympäristöjen hallinnaksi.

Fyysisen kodin toiminnallisia elementtejä ovat tilojen ja alueiden sisustaminen ja varustaminen.

- asunnon hankinta
- asunnon kalustaminen
- tietoa asunnonhankinnasta, asumiseen liittyvistä raha-asioista ja vuokralaisen oikeuksista www.asumisenabc.fi
- reittien opettelu esim. kouluun, työpaikalle, apteekkiin
- vara-avaimen säilytyspaikka
- tapaamiset järjestetään pääsääntöisesti nuoren kotona

Kodin ylläpito = Tietoja, taitoja ja tekoja, joilla saadaan arjen elämä sujumaan.

Kodin ylläpitotaidot ovat arjen rutiineja, joilla on merkittävä arjenhallintaa tukeva vaikutus. Nuoren on tärkeä saada (oppimis)kokemus, miten toimimalla juuri hänen arkensa hallinta paranee ja minkälainen toiminta on hallinnan kannalta joko tarpeetonta tai suorastaan vahingollista. Näin mahdollistuu myös arjesta nauttiminen ja ansaittu tilan löytäminen juhille.

Rutiinien hallinnassa keskeisiä teemoja ovat raha, ruoka, aika ja hygienia. Virkistys, arjen ja juhlan vuorottelu, asiointi ja palveluiden hankkiminen näyttäytyvät muina teemoina.

- vuorokausirytmien ja ajankäytön tueksi kalenteri käyttöön (tasku- tai kännykkäkalenteri), viikko-ohjelma, lukujärjestys
- ohjaajan tehtävänä varmistella ”oletko hoitanut?”
- ruuanlaittotaidot
- pyykinpesu
- kodinsiivous
- omasta hygieniasta huolehtiminen
- virastoissa asiointi
- omat hoitokontaktit
- ehkäisy-asiat
- talousasiat → tietoa nuoren talouteen liittyvistä asioista www.kuluttajaliitto.fi/valtti
- harrastustoiminta

Kodin vuorovaikutus = ne sosiaaliset taidot ja teot, joilla ylläpidetään turvallisuutta ja hyväksyntää tuottavaa suhteiden verkostoa niin kodin sisällä kuin suhteissa ympäristöön. Rakentavilla vuorovaikutusteoroilla voidaan irtautua itselle vahingollisesta riippuvuudesta ja turvata mahdollisuus itsenäisiin valintoihin. Tätä osaamista voi kutsua suhteiden hallinnaksi.

- ystävyyssuhteet
- parisuhde
- seksuaalikasvatus
- kuulumisten vaihto, yhteydenpito läheisten kanssa
- verkostokartta
- läheisneuvonpito

Sisäinen koti = jotakin merkityksellistä, mikä kulkee aina kokijansa mukana. Sisäinen koti on suhdetta menneeseen, juuria, kokemuksia kuulumisesta johonkin, haaveita, suunnitelmia, ihanteita, arvoja. Sen voi kokea ”olla kuin kotonaan”-tunteena. Kosketusta ja tietoisuutta omasta sisäisestä kodista voisi nimittää merkitysten hallinnaksi.

- kuka olen, miksi olen tällainen, mihin olen menossa?
- sukupuu
- elämänjana

- valokuvaus (Voimauttava valokuva)
- menneisyysmatkailu
- tulevaisuusmuistelu
- musiikki

Työntekijän haastattelu- ja vuorovaikutusosaamisen kehittämisen tueksi:

Kysymystyyppejä (THL Lastensuojelun käsikirja)

- Voimavarakysymyksiä
- Tavoitekysymyksiä
- Muutoskeinojen löytäminen
- Tunnustelevat kysymykset
- Motivoivia kysymyksiä
- Viisi hyödyllistä kysymystyyppiä

Yllä oleviin erilaisiin kysymystyyppihin tutustumalla työntekijä voi kehittää omaa haastattelu- ja vuorovaikutusosaamistaan. Kysymysten tausta-ajatuksena on asiakkaan omien voimavarojen etsiminen ja vahvistaminen. Lähestymistapa on ratkaisukeskeinen (www.ratkes.fi)

Muita jälkihuollossa käytettäviä työskentelymalleja ja toimintatapoja

- Tukikoti Sylin, opiskelijatyönä toteutetut, oppaat nuorelle ja omaohjaajalle itsenäistymisprosessin tueksi. Nämä tuotokset otetaan omaohjaajan ja nuoren käyttöön nuoren alkaessa valmistautua itsenäistymiseen Sylissä (noin vuosi ennen täysi-ikäisyyttä).
- Itsenäistyvän nuoren roolikartta (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä)
- Itsenäisen elämän ABC – Umbrella (Timonen-Kallio 2010, Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 50)

Umbrella työkirjan osa-alueet:

- A. Minä itse
- B. Sosiaalinen verkosto
- C. Koulutus, ammatti ja työ
- D. Raha-asiat

E. Hyvinvointi

F. Koti

G. Rikokset

- Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry
Nuorisotyön valtakunnallinen palvelu- ja vaikuttajajärjestö
www.alli.fi
- Läheisneuvonpito jälkihuoltosuunnitelmaa tehtäessä

4 JÄLKIHUOLLON PÄÄTTYMINEN

Lastensuojelulain mukaan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy nuoren täyttäessä 21 vuotta tai viiden vuoden kuluttua siitä kun lapsi on sijoittamisen päättymisen jälkeen ollut viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Itsenäistyvää nuorta ei kuitenkaan saa jättää ilman tukea tämän jälkeenkään vaan sosiaalityöntekijän tulee ohjata ja saattaa hänet tarvittaessa käyttämään muita kunnan järjestämiä yleisiä palveluja, tukitoimia ja etuusjärjestelmiä. Sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava nuoren kanssa yhdessä suunnitelma, jossa kuvataan jälkihuollon jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut.

Tukikoti Sylissä jälkihuollon päättäminen tapahtuu, kun nuori tulee toimeen omillaan tai viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. Nuori ei kuitenkaan jää tyhjän päälle, jos nuori tarvitsee vielä apua ja tukea, Syli saattaa nuoren aikuisille tarkoitettujen palvelujen piiriin. Tarvittaessa vielä tämän jälkeen sosiaalityöntekijä laatii yhdessä nuoren kanssa suunnitelman, johon kirjataan nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. (Tukikoti Syli 2015.)

Sylin antama tuki ei välttämättä lopu, kun jälkihuolto on päättynyt. Jos nuoren mieltä painaa jokin, voi hän aina tulla kahville tai soittaa Syliin. Pääasia on, että nuorella aikuisella on luotettavan aikuisen numero, johon voi aina olla yhteydessä. Sylissä neuvotaan mistä saa apua tai mihin voi ottaa yhteyttä. Tarvittaessa Sylin ohjaajat auttavat konkreettisesti. (Tukikoti Syli 2015)

Lähteet

Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Kivelä, V. & Lempinen, J. 2009. Arki hallintaan. Nuorten ryhmätoiminnan ohjaaminen. Turenki: Kirjapaino Jaarli Oy.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Romppanen, S. 2008. Etelä-Karjalan lastensuojelun jälkihuollon kehittämishanke 2006–2008. Loppuraportti. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Lappeenranta: Socom Oy.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 9.11.2015 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma>).

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 15.11.2015 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>.

Tukikoti Syli Oy. 2013. Jälkihuolto – kohti tasapainoista aikuisuutta. Yrityksen sisäinen toimintakäsikirja. Turku.

Tukikoti Syli Oy 2015. Jälkihuolto. Yrityksen sähköinen esite. Viitattu 11.10.2015 http://tukikotisyli.fi/images/syli_jlkihuolto_web.pdf.

